

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
CHYDENIUS-INSTITUUTTI

SEIJA VIRKKALA

PAIKALLINEN KEHITTÄMINEN NAISNÄKÖKULMASTA - KOKEMUKSIA DEVOTE-PROJEKTISTA

SELOSTEITA JA
KATSAUKSIA

Nro 40

Seija Virkkala

Paikallinen kehittäminen naisnäkökulmasta - kokemuksia Devote -projektista

Jyväskylän yliopisto, Chydenius-Instituutti
Kokkola 2002

Selosteita ja katsauksia nro 40

ISBN 951-39-1232-9 (pdf)

ISSN 1236-598X

Esipuhe

Naisten äänioikeutta ajanut ja suomalaisen naisliikkeen perustajiin kuulunut Lucina Hagman kirjoitti noin 110 vuotta sitten:

*”Nainen on vähitellen voittanut uusia kansalaisen oikeuksia, vähitellen uusia työaloja. Askeleen kerrassaan on hän päässyt osaa ottamaan julkisen elämän moninaiisiin toimiin. Joka ainoa kerta kun parannuksia on haettu, on vastuksen puolelta ensin kuulunut: hullu-
tuksia. Päättä ravistellen on ennustettu monenmoista onnettomuutta pyydetyn muutoksen seuraukseksi, sitten kun vastahakoisesti on asiaan myönnetty: mutta ajan kuluttua kun kaikki on käynyt päinsä sävyisesti ja ilman noita pelättyjä seurauksia, ei ole enää muistetu-
tukaan että oltiin ankarasti vastaan sitä muutosta. ”*

(Lucina Hagman 1889: Naisten äänestysoikeudesta, s. 34) ¹

Naisilla on Suomessa ollut äänioikeus liki 100 vuotta ja voimme todeta Lucina Hagmanin ennustuksen toteutuneen. Naisten toiminta ja aktivointi kohtaa kuitenkin samankaltaista vähättelyä kuin äänioikeuskamppailu yli 100 vuotta sitten. Tämä verkkojulkaisu käsittelee erästä naisten aktivointiprojektia Devote-projektia. Devote (”Development on women’s own terms”) - projekti oli laaja pohjalaisten naisten yhteistyöhanke. Projekti kuului Suomessa 1995-1999 toteutettuun yhteisöaloitteeseen Employment NOW (New opportunities for women). Devote-projektiin liittyvä tutkimus tehtiin vuosina 1996-1999 Chydenius-Instituutissa. Tutkimusryhmään kuuluivat Pirkko Carpenter, Minna Hämäläinen ja allekirjoittanut.

Verkkojulkaisu on tiivistelmä tutkimuksesta ”Kehitystä naisten ehdoin -Devote-projekti ja naisten paikallinen toiminta”, joka ilmestyi vuonna 2000 työministeriön julkaisusarjassa Employment -julkaisut No 15 tekijöinä Seija Virkkala ja Pirkko Carpenter. Kyseinen tutkimusraportti herätti paljon kiinnostusta ja raportti loppuikin pian. Kiinnostus naistutkimukseen ja ennen kaikkea naishankkeisiin on säilynyt ja kasvanutkin. Toivomme, että verkkojulkaisu tavoittaisi etenkin Devote-projektin loppuraporttia tiedustelleet lukijat.

Tässä julkaisussa tarkastellaan Devote-projektia osana naisten liikehdintää. Päähuomio on siinä, mitä projektista on opittu ja mitä johtopäätöksiä projektin ja tutkimuksen tulosten perusteella voidaan vetää paikalliseen kehittämiseen naisnäkökulmasta ja toisaalta naisten toimintaan paikallisesta näkökulmasta. Työministeriön julkaisemassa tutkimusraportissa on johdettu laajaan kirjallisuuteen perustuva viitekehys, joka tässä esitetään tiivistetysti.

Kokkolassa 2.4. 2002

Seija Virkkala

¹ Lucina Hagman syntyi vuonna 1853 Kälviällä. Hän perusti mm. Sivistystä kodeille yhdistyksen vuonna 1899. Yhdistyksen nimi muutettiin vuonna 1900 Marttaliitoksi. Lucina Hagman oli Unioni Naisialiiton ensimmäinen puheenjohtaja. Hän ajoi tyttöjen ja poikien yhteiskasvatusta toimien yhteiskoulun johtajana. Vuonna 1907 Lucina Hagman valittiin kansanedustajaksi ensimmäisissä eduskuntavaaleissa.

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Devote-projektin tausta	6
2.1	Näkymätön suomalainen sukupuolisopimus	6
2.2	Pohjalaisten naisten aktivoituminen 1990-luvulla	7
2.3	Devote-projekti verkostohankkeena	9
3	Naiseus ja paikallinen kehittäminen: tutkimuksen viitekehys	11
3.1	Tutkimusasetelma, tutkimuskysymykset ja aineistot	11
3.2	Naiseus yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja yksilöllisenä ulottuvuutena	13
3.3	Naisten verkostoituminen	14
3.4	Paikallinen kehittäminen	15
4	Neuvojanais- ja Avainnaiskoulutukset	16
4.1	Neuvojanaiset ja maaseudun kehittäminen	16
4.2	Avainnaiset ja naisten urakehitys	18
4.3	Neuvojanais- ja Avainnaiskoulutusten tuloksia	21
5	Resurssikeskukset	22
5.1	Naisten yrittäjyyden edistäminen	22
5.2	Resurssikeskukset naisten verkostojen solmukohtina ja luojina	24
5.3	Resurssikeskukset paikallisyhteisössä ja –taloudessa	25
6	Devote-projektin vaikutuksia ja kokemuksia projektista	27
6.1	Devote-projektin tuloksia	27
6.2	Devote-projekti konfliktien kenttänä	28
6.3	Devote-mallin konstruointi	30
7	Johtopäätökset	31
7.1	Naisten paikallinen toiminta naiseuden ja kehittämisen näkökulmista	31
7.2	Naisten aseman parantaminen: naisten integraatio vai sukupuolierityisyys?	32
7.3	Kansallinen ohjelma resurssikeskusten perustamiseksi	34
	Kirjallisuus	36
	Muut lähteet	40
	Liitetaulukko 1	41

1 Johdanto

Devote-projektissa pyrittiin lisäämään naisten toimeentulon edellytyksiä ja vaikutusmahdollisuuksia sekä kehittämään uusia menetelmiä naisten työllisyyden parantamiseksi. Projekti toteutettiin Suomen Employment yhteisöaloitteen NOW (New Opportunities for Women) -ohjelman hankkeena Etelä-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan maakuntien alueella. Se oli laaja yhteistyöhanke, jota ideoivat, suunnittelivat ja toteuttivat alueen naisverkostot, koulutus- ja tutkimuslaitokset, viranomaiset ja järjestöt.

Devote-projektissa naisia aktivoitiin kehittämään uusia toimeentulonlähteitä sekä luomaan naisverkostoja. Verkostoja luotiin erityisesti koulutusten avulla. Kohderyhminä olivat sekä työsäkäyvät että työttömät naiset. Projekti sisälsi koulutusta johtavissa tehtävissä oleville naisille (Avainnaiset) ja maaseudun kehittäjänaisille (Neuvojanaiset). Resurssikeskuksia kehitettiin projektin aikana kohdealueen kolmessa suurimmassa kaupungissa naisten toiminnan ja työllistämisen solmuina, joihin Avain- ja Neuvojanaiset verkostoituivat.

Projekti oli ainutlaatuinen, vastaavaa koulutusten tukemaa kehittämistä ei oltu toteutettu aiemmin. Myös naisten resurssikeskusten kehittäminen oli Suomessa uutta. Koulutukset elivät ja vähitellen kehittyivät toimivat mallit, kuten neuvojanaisuus tai resurssikeskusten rooli ruohonjuuritason naisten toiminnan tukena.

Tässä julkaisussa luodaan ensin katsaus Devote-projektin taustaan ja sisältöön, minkä jälkeen esitellään tutkimuksen viitekehystä. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan Devote-projektin koulutuksia sekä resurssikeskuksia naiseuden ja paikallisen kehittämisen näkökulmista. Lopuksi käsitellään Devote-projektin vaikutuksia ja projektista saatuja kokemuksia sekä vedetään niiden avulla johtopäätöksiä yhtäältä naisten paikallisen toiminnan luonteesta ja toisaalta paikallisesta kehittämisestä naisnäkökulmasta. Tämä julkaisu on tiivistelmä laajahkosta tutkimusraportista (Virkkala & Carpenter 2000), jossa projektia ja sen kulkua on käsitelty tarkemmin.

2 Devote-projektin tausta

2.1 Näkymätön suomalainen sukupuolisopimus

Suomea kuten muitakin Pohjoismaita pidetään muodollisen tasa-arvon maana. Muodollinen tasa-arvo on merkinnyt miehille ja naisille samanlaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Suomessa on pyritty sukupuolisopuun: sukupuolten väliset ristiriidat eivät ole kärjistyneet konflikteiksi, vaikka miesten ja naisten asema on käytännössä erilainen.

Sukupuolisopu on perustunut näkymättömään sukupuolisopimukseen, joka on mahdollistanut kansallisen yhtenäisyyden. Sukupuolisopimuksen käsitteellä tarkoitetaan niitä lausumattomia sääntöjä, yhteiskunnallisia käytäntöjä ja instituutioita, jotka määrittävät naisten ja miesten vastavuoroisia oikeuksia ja velvollisuuksia, naisten ja miesten työtä sekä tuotannon ja uusintamisen suhteita (Rantalaiho 1994; Friberg 1999; Väärälä 1998).

Suomessa sukupuolisopun taustalla on voimakas kansallinen kulttuuri ja naisten laaja osallistuminen työmarkkinoille. Sukupuolten välinen työnjako kehittyi Suomessa historiallisesti osana kansakunnan rakentamisen projektia. Agraarisen työyhteisön mukaan naisten roolina oli lasten ja eläinten hoitaminen. Toisen maailmansodan jälkeen suomalainen yhteiskunta koki nopean rakennemuutoksen agraariyhteiskunnasta moderniksi kaupungistuneeksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Sekä yksityinen että julkinen sektori tarvitsivat naisten työvoimaa. Naiset ammatillistuivat ja palkkatyöläistyivät. Hyvinvointivaltion rakentamiseen kytkeytyi naisten aseman uusi määrittely, esimerkiksi palkkatyöäitiys. Hyvinvointivaltiollinen kehitys ylläpiti sukupuoleen perustuvaa segregatiota, miesten ja naisten sektoreiden ja elämänalojen muodostumista. Naiset ja monet naisjärjestöt myös itse ajoivat työnjakoa, jossa määritellään naisten ja miesten paikat yhteiskunnassa. Naiset ovat vastanneet pääosin hoivatyöstä ja kasvatuksesta sekä kodin että työmarkkinoiden piirissä (Jallinoja 1983; Rantalaiho 1994; Anttonen 1997).

Käytännössä näkymätön sukupuolisopimus ilmenee esimerkiksi suomalaisen työelämän voimakkaana segregoitumisena. Segregoituminen on sekä horisontaalista, ammattiryhmien välistä, että vertikaalista, ammattiasemiin liittyvää. Esimerkiksi 60 % työssäkäyvistä naisista toimi vuonna 1990 ammateissa, joissa naisten osuus oli 80 % tai enemmän (Melkas 1999).

Suomalaisen yhteiskunnan historiallisen kehityksen johdosta kansalaisyhteiskunta ja valtio ovat olleet yhteenkietoutuneita. Valtiolla on ollut paljolti samankaltaisia funktioita kuin kansalaisyhteiskunnalla monissa muissa Euroopan maissa. Voimakas valtiokeskeisyys sekä kulttuurinen yhtenäisyys määrittävät sukupuolten välistä työnjakoa Suomessa. Naiset eivät ole kokeneet

valtiota alistavana rakenteena, vaan areenana, jolla ajaa omia asioitaan. Valtiofeminismi on ollut suomalainen toimintamalli (Bergman 1995; Bergman 1998).

Sukupuolisopimus on monella tavoin muutoksessa. Muutoksen taustalla on ensinnäkin nyky-yhteiskunnan voimakas yksilöllistymistendenssi, joka eriyttää naisten asemia. Naiset eivät enää Suomessa ole selvä yhteiskunnallinen ryhmä, jolla on yhteisiä sosiaalisia velvoitteita. Naisten asemat niin työmarkkinoilla kuin kodin piirissä muuttuvat ja erilaistuvat. Sosiaalisten siteiden sijasta korostetaan yhä enemmän yksilöllisten kykyjen kehittämistä.

Toiseksi sukupuolisopimusta muuttavat pyrkimykset valtavirtaistaa sukupuoliulottuvuus eli nostaa se tärkeäksi yhteiskuntapoliittiseksi tekijäksi (Horelli et al. 1998).

Kolmanneksi naisten aktivoituminen erityisesti paikallisessa toiminnassa tekee näkymättömän sukupuolisopimuksen yhä enemmän näkyväksi ja muokkaa sitä uudelleen (Jurvansuu 1997; Jurvansuu 1999).

2.2 Pohjalaisten naisten aktivoituminen 1990-luvulla

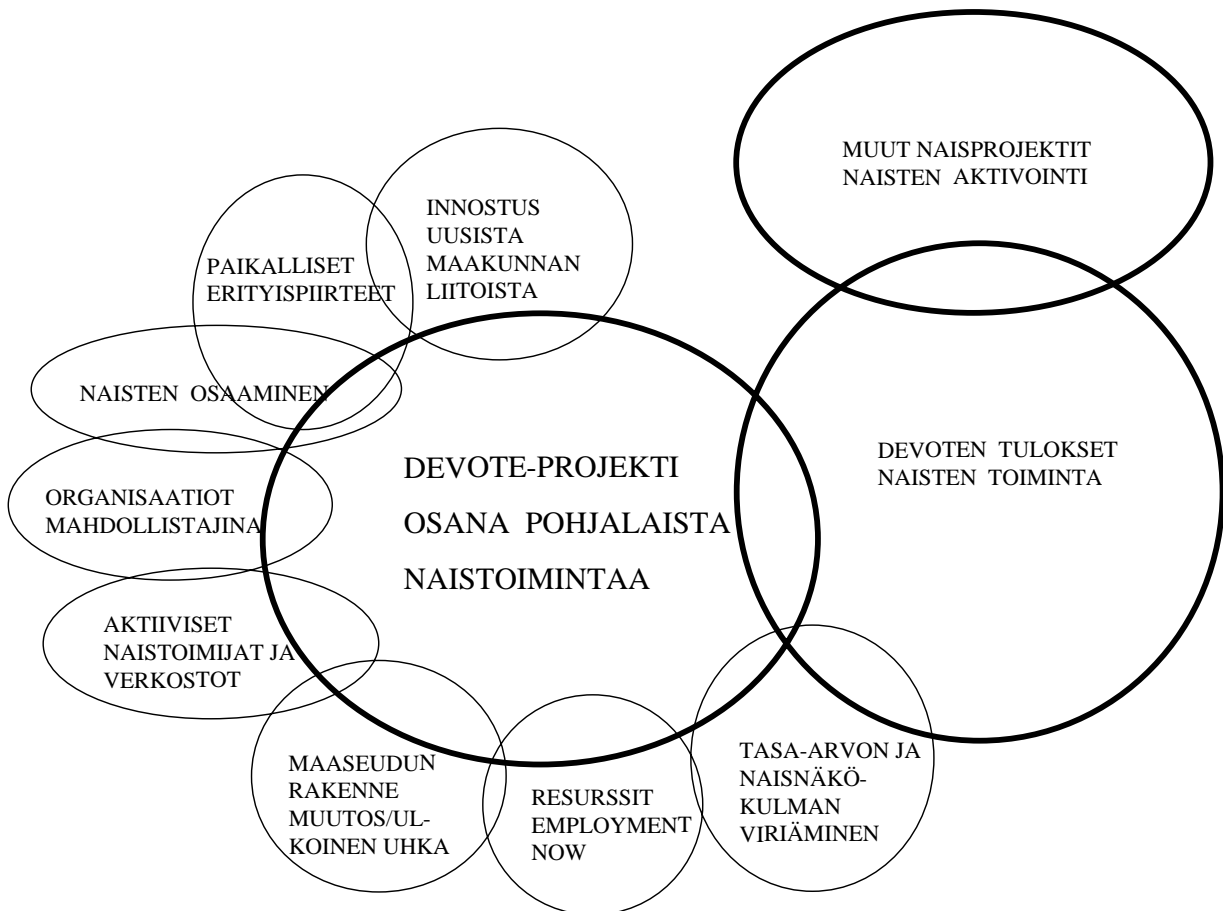
Vaikka suomalainen yhteiskunta on ollut kulttuurisesti homogeeninen, suuret rakennemuutokset, kuten kaupungistuminen ja teollistuminen, ovat tapahtuneet eriaikaisesti ja eri alueilla eri tavoin. Pohjanmaan kolmen maakunnan alue on maaseutuvaltainen ja sen suurimmat kaupungit ovat keskikokoisia (30-50 000 asukasta). Rannikon kaupungit ovat kaksikielisiä, rannikkokuntien asukkaiden enemmistön kieli on ruotsi. Kaupungeissa on suurteollisuutta, mutta alueella on pk-yrityksiä selvästi enemmän kuin muualla Suomessa. Alue tunnetaankin maaseudun toimialakeskittymistä sekä yrittäjyyttä synnyttävästä paikallisesta kulttuuristaan. Maaseudulla maatalouden rakennemuutokset koettiin 1990-luvulla uhkana. Toisaalta maaseudulla on traditionaalisesti jouduttu etsimään sivuelinkeinoja.

Naisten liikehdintään ja organisoitumiseen Pohjanmaalla 1990-luvun puolessa välissä vaikutti suuresti ulkoinen uhka, maaseudun ja maatalouden murros sekä teollisuuskaupunkien kokema syvä lama. Lisäksi tasa-arvoajattelun ja naisnäkökulman leviäminen, innostus uusista maakunnista ja aluekehittämisestä sekä toive EU:n tuomista resursseista aktivoivat naisia.

Tärkeitä tapahtumia pohjalaisten naisten liikehdinnässä olivat:

- työvoimahallinnon ja maaseutupoliittisen neuvottelukunnan naisteemaryhmän järjestämä seminaari "Naisten työllä Suomi nousuun" vuonna 1993.
- alueen maaseudun naisten elinkeinojen kehittämisohjelma vuosille 1995-2000 vuonna 1994 (Takala 1995).
- avoimien alueellisten naisverkostojen perustaminen Keski-Pohjanmaalle vuonna 1994 (Keski-Pohjanmaan Naiskomissio), Etelä-Pohjanmaalle vuonna 1995 (Etelä-Pohjanmaan naiset r.y.) ja Vaasan rannikkoseudulle vuonna 1996 (Vaasan rannikkoseudun naiset r.y. -Kvinnorna i Vasa kustregion r.f.).
- Osuuskunta Naisten Talon perustaminen Kokkolaan vuonna 1995 edistämään naisten työllistymistä ja naisnäkökulmaa alueellisessa kehittämisessä (Jurvansuu 1997).

Naisten liikehdinnän taustalla olivat aktiiviset ja vahvat naiset, joilla oli kyky ja halu toimia määrätietoisesti verkostoja luoden. Naistoiminta sai uutta pontta vuonna 1995, kun tutustuttiin EU:n tasa-arvo-ohjelmaan ja kun yhteisöaloite Employmentin resurssit avautuivat suomalaisille. Kuva 1 esittää Devote-projektia osana pohjalaista naistoimintaa.

Kuva 1. Devote-projekti osana pohjalaista naistoimintaa.

Naisten toiminnan laajeneminen edellytti aktiivisia toimijoita, toiminnan mahdollistajia ja tukijoita. Monet naistoimijat työskentelivät samanaikaisesti työvoimahallinnon, lääninhallituksen tai kuntien virkamiehinä, koulutussuunnittelijoina tai tutkijoina alueen organisaatioissa. Myös traditionaalisissa naisjärjestöissä oli aktiivisia uuden naistoiminnan harrastajia.

2.3 Devote-projekti verkostohankkeena

Devote-projekti toteutettiin vuosina 1996-1999 ja se koostui neljästä alaprojektista:

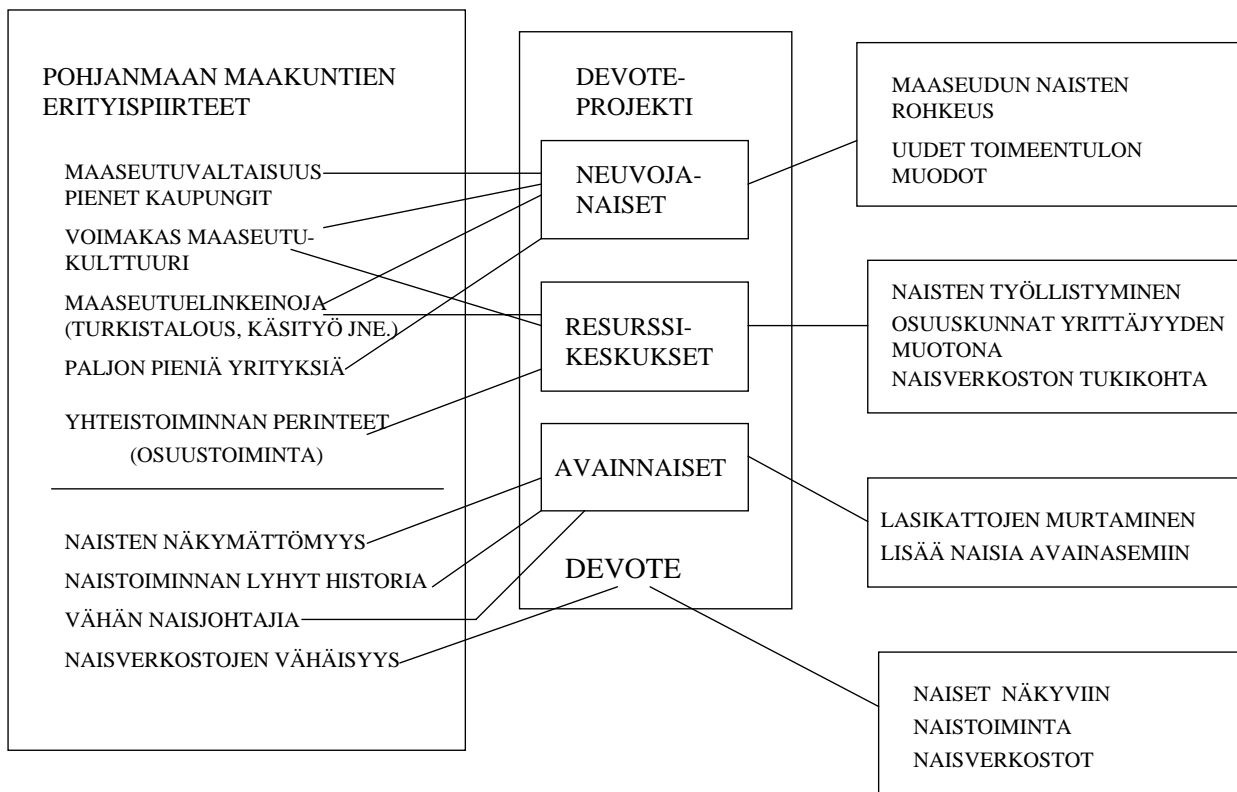
1. Neuvojanaiskoulutus oli kuuden kuukauden mittainen koulutus maaseudun kehittäjänaisille. Koulutuksia järjestettiin kolme suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen, (Rådgi-varkvinnorna). Alaprojekti sisälsi myös yhden työllisyyskoulutuksen tavoite 6-alueella (TopAkat).
2. Avainnaiskoulutus oli 10 kuukauden mittainen koulutus erilaisissa esimies- ja luottamustehtävissä sekä päättävissä asemissa oleville naisille. Koulutuksia järjestettiin kolme suomenkielistä ja yksi ruotsinkielinen (Nyckelkvinnorna).
3. Resurssikeskusten perustaminen Seinäjoelle ja Vaasaan ja jo toimivan Osuuskunta Nais-tentalo Kokkolan Resurssikeskuksen kehittäminen.
4. Tutkimus.

Devote-projekti toteutui noin 12 miljoonan markan suuruisena ollen Suomen NOW-ohjelman suurimpia hankkeita. Suurin osa Devote-projektin rahoituksesta tuli työministeriöstä, joka vastasi projektille myönnetystä Euroopan Sosiaalirahaston rahoituksesta. Muita rahoittajia olivat kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä alueen maakuntien liitot. Projektin koordinaattorina toimi Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Projektin suunnitteluun, hallintoon ja toteutukseen osallistuneet tahot ja niiden rooli Devote-projektissa on esitetty liitetaulukossa 1.

Devote-projekti sekä heijasti ympäristöönsä että kytkeytyi siihen (kuva 2). Projektin avulla pyrittiin parantamaan tasa-arvoa vahvistamalla alueen vahvuuksia ja paikallisia piirteitä sekä kehittämällä alueen heikkouksia. Neuvojanaiskoulutus liittyi maaseudun perinteisiin etsiä pieni-muotoisia sivuelinkeinoja ja toimeentuloa yrittäjyydestä. Avainnaiskoulutuksen avulla pyrittiin lisäämään johtavissa tehtävissä olevien naisten määrää eli parantamaan alueen heikkoutta. Koulutuksilla oli sekä kollektiivisia että yksilötason tavoitteita. Kollektiivisella tasolla pyrittiin maakunnat kattavaan naisten verkostoitumiseen. Yksilötasolla pyrittiin lisäämään naisten osaamista, jotta he saisivat enemmän rohkeutta ja tukea toisiltaan. Näin yhä useammat naiset pystyisivät murtamaan lasikattoja.

Resurssikeskukset tukivat naisten yrittämistä ja elinkeinoja ja niiden kehittäminen liittyi alueen yhteistoiminnallisiin perinteisiin, yrittäjyysperinteisiin sekä perinteisiin etsiä monipuolisia toimeentulomahdollisuuksia.

Devote-projektin koulutukset ja resurssikeskukset organisoituivat maakunnittain. Näin pyrittiin hyödyntämään maakuntien erityispiirteitä ja naisten erilaista osaamista. Tavoitteena oli se, että naiset verkostoituvat ensin maakunnittain ja sitten muodostuvat maakuntien väliset verkostot. Maakuntien sisäisiin verkostoihin luotiin vahvoja siteitä, maakuntien välisiin heikompiä siteitä.

Kuva 2. Pohjanmaan maakuntien erityispiirteet ja Devote-projektin sisältö.

3 Naiseus ja paikallinen kehittäminen: tutkimuksen viitekehys

3.1 Tutkimusasetelma, tutkimuskysymykset ja aineistot

Devote-projekti oli sekä naisprojekti että paikallisen kehittämisen projekti. Tutkimuksessa käsiteltiin Devote-projektista kerätyn aineiston avulla seuraavia kysymyksiä:

- A. Miten paikallisuus ja alueellisuus ilmenee naisten toiminnassa?
- B. Millaista kehittämistä naisten paikallisen toiminnan piirteistä seuraa? Millainen on naisnäkökulma paikalliseen kehittämiseen?

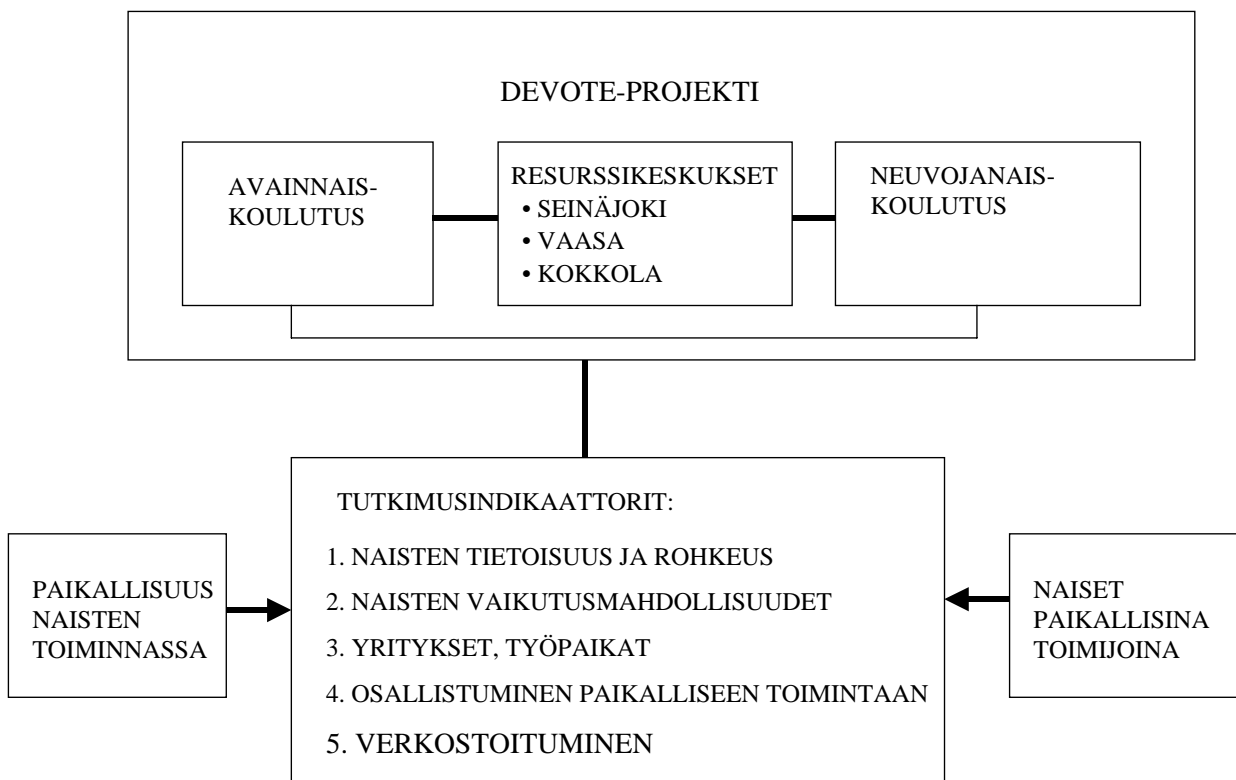
Tutkimuksen teoreettinen viitekehys luotiin tarkastelemalla rakenteita, instituutioita ja subjekteja sekä naiseuden että paikallisuuden näkökulmasta. Rakenteilla viitattiin yhtäältä sukupuolijärjestelmään, toisaalta alue- ja tuotantorakenteeseen. Instituutioilla tarkoitettiin viitekehyksessä yhtäältä näkymätöntä sukupuolisopimusta, toisaalta alueellisia ja paikallisia kulttuureja. Subjekteja olivat yhtäältä yksittäiset naiset ja naisryhmät, toisaalta paikallisyhteisöt. (kuvat 3 ja 4)

Tutkimuksen metodologisena lähestymistapana oli aineistotriangulaatio. Triangulaatiota sovellettiin käyttämällä monia tutkimusmenetelmiä ja aineistoja. Empiirisinä aineistoina toimivat koulutettavien temahaastattelut, koulutusten loppuarvioinnit sekä resurssikeskusten palveluja käyttäneille naisryhmille suunnattu standardoitu haastattelu. Lisäksi projektin vaikutuksia naisten aktivoimiseen ja naisnäkökulman valtavirtaistamiseen arvioitiin projektin toimihenkilöiden ja naisverkoston jäsenten haastattelujen sekä projektin dokumenttien avulla. Empiirisiä aineistoja on tarkemmin esitelty raportissa "Kehitystä naisten ehdoin. Devote-projekti ja naisten paikallinen toiminta" (Virkkala & Carpenter 2000).

Seuraavassa luodaan lyhyt katsaus teoreettiseen viitekehykseen, jonka avulla jäsenetään tutkimuskysymystä. Tarkastelemme naiseutta, naisten verkostoitumista ja paikallista kehittämistä.

Kuva 3. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

Kuva 4. Devote-projekti ja tutkimusindikaattorit.

3.2 Naiseus yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja yksilöllisenä ulottuvuutena

Sukupuoli on yhteiskuntaa organisoiva ja jäsentävä tekijä, joka tuottaa eri sukupuolille erilaisia mahdollisuuksia toteuttaa omaa elämäänsä. Sukupuolijärjestelmä on rakenne, jota kuvaa kaksi periaatetta: ero ja hierarkia. Ero tai erillään pitäminen merkitsee sitä, että nainen ja naiseus on selvästi erotettavissa miehestä ja miehisyydestä. Mies ja mieheys ovat kulttuurisesti tärkeitä ja arvokkaita, kun taas naiselta puuttuu ”hohto” riippumatta konkreettisista mies- tai naisyksilöistä. Naisten töitä ja toiminta-areenoita arvostetaan vähemmän kuin miesten (Anttonen 1997; Rantalaiho 1994).

Näkymätön sukupuolisopimus määrää piiloisesti sukupuolten erilaisia asemia ja identiteettejä ja vaikuttaa naisten tietoisuuteen oman toimintansa ehdoista. Eräs tapa, jolla naiset voivat saada lisää itsehallinnan tunnetta ja subjektiivutta, on oman toiminnan ja tietoisuuden perusteiden pohtiminen (Koivunen & Liljeström 1996).

Kriittisesti refleктоimalla naiset voivat muuttaa elämänsä tulkinta- ja hahmotustapoja. Todellisuus voi näyttää toiselta ja omat ajattelutavat ja toimintakäytännöt voivat muuttua. Reflektio on ensinnäkin henkilökohtainen prosessi, jossa syvennyttään omien ajatusten, asenteiden, tunteiden ja toimintojen tarkasteluun. Toiseksi reflektiossa otetaan etäisyyttä jokapäiväisiin käytännön tilanteisiin. Ilmiöitä, toimintoja ja ajattelutapoja pyritään käsitteellistämään ja abstrahoimaan (Kiviniemi 1997; Mezirow 1996).

Tietoisuuden kasvun ja toiminnan kautta myös naisten vaikutusmahdollisuudet kasvavat. Naiset, naisten intressit ja naisten tarpeet tulevat kollektiivisesti, naisryhmänä ja naistoimijoina, yhä enemmän näkyviin.

Naistutkimukseen perustuen voidaan johtaa kolme näkökulmaa tai aatesuuntaa, jossa sukupuolieroa ja sen syitä on käsitteellistetty eri tavoin (esim. Anttonen 1997; Horelli 1997).

1. Tasa-arvoajattelu, johon liittyy pyrkimys naisten täyteen osallistumiseen yhteiskunnassa, mutta myös pyrkimys sukupuolierojen häivyttämiseen. Naiset halutaan tuoda esiin, koska he ovat alistettuja ja syrjittyjä.
2. Naisnäkökulma, joka nostaa naisten kokemuksen arvokkaaksi ja universaaliksi. Naiset halutaan tuoda esiin, koska he ovat erilaisia kuin miehet. Myös toimintatavat ja rationaaliset erot eroavat olennaisesti.
3. Postmodernismi, joka korostaa tiedon diskursiivisuutta. Tieto ei ole yhteiskunnan materiaalien olosuhteiden tuotetta, vaan se tuottaa itsessään todellisuutta ja yhteiskuntaa. Tavoitteena ei ole selittää, miten asiat ovat, vaan millaisia merkityksiä ne saavat. Postmodernismiin liittyy sukupuolinäkökulma, jonka mukaan on olemassa monenlaisia naiseuksia ja miehisyyksiä. Sukupuoli-identiteettejä tuotetaan jatkuvasti uudelleen (Horelli 1997; Juvansuu 1997).

Näihin näkökulmiin liittyy sekä kollektiivisia että liberalistisia, yksilöä korostavia, painotuksia. Suomalaisten naisten liikehdintä on 1960-luvulle asti perustunut strategiaan, joka on korostanut sekä tasa-arvoa että nais erityisyyttä. Molemmissa strategioissa on ollut voimakas

kollektiivinen painotus ja ne ovat perustuneet sukupuolten väliseen työnjakoon ja sukupuolisopuun. Liberalistinen tasa-arvoideologia korostaa naisten oikeutta yksilöllisyyteen ja autonomiaan, mikä voi implikoida konflikteja miesten ja miesten dominoivien instituutioiden kanssa. Sukupuolinäkökulmasta lähtevän uuden naisliikkeen merkitys on ollut Suomessa suhteellisen vähäinen verrattuna muihin Euroopan maihin. Tämä johtuu poliittisten ja muiden naisjärjestöjen vahvasta roolista naisten asioiden esittäjänä (Bergman 1998; Kuusipalo 1994).

Tasa-arvoajattelu, naisnäkökulma ja sukupuolinäkökulma sekä niiden kollektiiviset ja liberalistiset painotukset ilmenivät Devote-projektissa jännitteinä toiminnan tavoitteiden ja näihin tavoitteisiin johtavien keinojen valinnoissa.

3. 3 Naisten verkostoituminen

Naisten mobilisointi tapahtuu usein verkostoja muodostamalla. Naisverkoston käsite kuvaa naisten vapaaehtoista yhteistoimintaa, jonka puitteissa esitetään yhteisiä tavoitteita. Lisäksi monet naistoimijat käsittävät verkoston ideologisena ja tavoiteltuna rakenteena (esim. Nilsson 1994).

Naisverkostoon kuuluu erityyppisiä naisryhmiä ja naisia. Ruohonjuuritason naiset ovat laaja joukko naisia, jotka kokevat olevansa kaukana päätöksenteosta ja jotka eivät saa ääntään kuuluviin. Tunne etäällä olosta yhdistää naisia, vaikka heidän perheensä, työkokemuksensa tai koulutuksensa ovatkin erilaisia. Toisen naisryhmän, tulisielujen, rooli on keskeinen naisverkoston luojina ja ytimen muodostajina. Tulisielut ovat aktiivisia naiseuden tiedostavia ja naisnäkökulmaan sitoutuneita naisia. Kolmannen naisryhmän muodostavat eri järjestöissä, yrityksissä, organisaatioissa ja poliittisissa liikkeissä toimivat naiset, jotka pyrkivät toiminnallaan edistämään tasa-arvoa.

Taulukossa 1 on kuvattu naisten verkostoitumista sekä kollektiivisena ilmiönä että yksilön kokemuksena. Molempia voidaan tarkastella tasa-arvonäkökulmasta, naisnäkökulmasta ja sukupuolinäkökulmasta. Naiset ovat ryhmänä tasa-arvotavoitteiden esittäjiä niin kansallisesti, alueellisesti kuin paikallisestikin. Kollektiivinen painotus naisnäkökulmasta korostaa verkostoitumista naisten tapana organisoitua vastakohtana byrokraattiselle organisaatiolle. Sukupuolinäkökulma painottaa yhtenäisen naiskollektiivin sijasta niin kansallisesti kuin paikallisestikin eriytyneitä verkostoja.

Liberalistisesta tasa-arvonäkökulmasta käsin naisten verkostoituminen voidaan nähdä väli-teenä naisten urakehityksen edistämiseksi. Naisnäkökulma korostaa yksilön samaistumista kollektiiviin ja sen tavoitteisiin. Sukupuolinäkökulma naisten verkostoitumiseen painottaa verkostojen ryhmittymistä ja uudelleenryhmittymistä tilannekohtaisesti.

Näistä näkökulmista käsin naisverkostot jäsenyivät eri tavoin. Verkosto on sisäisesti sitä kiinteämpi, mitä enemmän sen jäsenet jakavat saman näkökulman. Devote-projektissa erilaiset näkökulmat limittyivät keskenään.

Taulukko 1. Naisten verkostoituminen kollektiivisella ja yksilön tasolla: kolme näkökulmaa

	Tasa-arvonäkökulma	Naisnäkökulma	Sukupuolinäkökulma
Kollektiivisuuden painotus	Naiskollektiivi tasa-arvotavoitteiden esittäjinä	Naisverkotot organisoitumisen tapana	Monia naisryhmiä, monia verkostoja
Yksilöllisyyden painotus (liberalistinen)	Suhdeverkotot yksilön urakehityksen edistäjinä	Naiset samaistuvat kollektiiviin, verkotot tukiverkkoina	Verkotot ryhmittyvät uusien identiteettien mukaan tapauskohtaisesti

3.4 Paikallinen kehittäminen

Paikallisuuden käsite viittaa usein aluejärjestelmän alimpiin tasoihin, jotka ovat asukkaille läheisiä. Paikallistaso on tällöin kylä, kaupunginosa, kunta, seutukunta tai maakunta.

Paikallisuudella viitataan myös ihmisen toiminnan paikallisiin sidoksiin, yksilöiden ja yhteisöjen paikkakokemuksiin, ihmisten lähiympäristöön liittyvään toiminnantasoon sekä paikallisyhteisöjen toimintaan.

Naisten paikkakokemukset poikkeavat miesten kokemuksista. Naisten paikkakokemuksiin vaikuttaa heidän toimintakenttensä, joka on usein pienempi kuin miesten. Esimerkiksi arjen infrastruktuureihin liittyvät paikat ovat naisille läheisiä. Naisten samaistumisen kohde on erilainen kuin miesten. Lisäksi naiset ja miehet kokevat saman tilan eri tavoin. Paikkakokemukset riippuvat heidän asemastaan työmarkkinoilla ja kotitaloudessa sekä näkymättömän sukupuolisopimuksen piirteistä. (Friberg & Sundin 1996).

Paikallisen toiminnan tarkastelu perustui tutkimuksessa toiminnan teorioihin, joiden mukaan ajattelu ja toiminta ovat osa samaa prosessia. Ihminen kehittää ajatuksiaan toiminnasta samaan aikaan kun hän kehittää itse toimintaa ja päinvastoin.

Yhteistoiminnan peruselementit ovat yhteistyö ja yhteishenki. Yhteistyö on yhdessä tekemistä. Yhteistyötä voidaan saada helpommin aikaiseksi kuin yhteistoimintaa. Yhdessä tekemällä ihmiset voivat moninkertaistaa yksilölliset mahdollisuutensa aikaansaada muutoksia. Yhteishenki on yhteisen toiminnan laadullinen ulottuvuus, yhteistä tietoa, jonka perusteella toimijat voivat tulkita ja suhteuttaa päämääriä ja merkityksiä yhteistoiminnan perustaksi. Yhteistoiminta perustuu toimijoiden yhteiseen näkemykseen toiminnan tavoitteista sekä mahdollisista hyvistä ratkaisuksista. Paikallinen kehittäminen on aktiivista yhteistoimintaa, joka suuntautuu yhteisesti annettuihin päämääriin. Paikallisessa kehittämisessä toimitaan yhteisen vision toteuttamiseksi paikallisen kulttuurin ja historian kontekstissa (Hyyryläinen 1994; Hautamäki 1995; Ronnby 1998).

Paikallinen kehittäminen on usein yhteisötalouden tai kolmannen sektorin kehittämistä. Yhteisötalous on yhteisnimitys yhdistyksille, järjestöille ja osuuskunnille, jotka harjoittavat taloudellista toimintaa ja joilla on yhteiskunnallisia tehtäviä. Yhteisötaloudessa toiminta on riippumattonta ja demokraattista, tarkoituksena on palvella jäseniä ja yhteisöä eikä tavoitella voittoa (esim. Troberg 1995; Mattson & Grut 1998).

Yhteisötaloudessa voidaan täyttää hyvinvointivaltion ja julkisten palvelujen purkamisesta johtuvaa tyhjiötä. Yhteisötalous on eräs vaihtoehto tuottaa palveluja. Se voi myös vastata yhä kasvavaan palvelujen kysyntään.

4 Neuvojanais- ja Avainnaiskoulutukset

4.1 Neuvojanaiset ja maaseudun kehittäminen

Neuvojanaiskoulutusten taustaidean mukaan neuvonta ei ole ammatti tai työ, vaan pikemminkin asenne kehittämiseen. Neuvojanaiset kehittävät maaseutua naisnäkökulmasta käsin. He voivat olla vapaaehtoistyöntekijöitä, projektityöntekijöitä, julkisen sektorin toimijoita tai kolmannen sektorin toimijoita. Neuvojanaisten asiakkaiden eli maaseudun neuvontaa tarvitsevien naisten kannalta on tärkeää, että neuvontaa saa omalta paikkakunnalta. Neuvojanaiset vaikuttavat paikallisesti tietoutta levittäen laajenevien renkaiden tavoin.

Neuvojanaiskoulutuksissa painotettiin erityisesti uusosuustoimintaa sekä projektityötä. Uusosuustoimintaa kohtaan heräsi kiinnostus naisten omien osuuskuntien kautta. Projektityön korostaminen oli reaktiota siihen, että työelämä muuttuu yhä projektimaisemmaksi ja että esimerkiksi aluekehitystä toteutetaan projektien muodossa.

Miten Neuvojanaiset kokivat naisena elämisen maaseudulla ja maaseudun kehittämisen? Tätä kysymystä tarkastellaan Neuvojanaisten teemahaastatteluja tulkitsemalla. Teemahaastattelut tehtiin lokakuussa 1996 ensimmäisen, Etelä-Pohjanmaalla pidetyn Neuvojanaiskoulutuksen 15 osallistujalle. Haastatteluissa naiset kertoivat kokemuksistaan naiseudesta ja paikallisesta kehittämisestä. Haastattelusitaatit esitetään tekstissä kursiivilla. Haastattelulausunnot ovat esimerkkejä Neuvojanaisten ajatuksista ja ajattelutavoista, kokemuksista ja näkemyksistä:

”Naiseuden koen - juuri synnyttäminen, saada tuntee, että mussa kasvaa uusi elämä, olla äiti ja tämmönen emo, mutta kyllä naiseus on jotain muutakin kuin, mä en oo ikinä miettiny. Mä oon vaan ollu nainen, välillä heikko, välillä voimakas, mä oon itkeny ja nauranu.”

Haastateltu koki naiseuden sukupuolten välisen eron kautta. Naiseus on jotain arvokasta, joka tuottaa iloa. Synnyttäminen ja äitiys on haastatellun mukaan naiseuden ja myös sukupuolieron perusta. Äitiyteen liitettynä naiseus tuo voimakkuuden tuntemuksia, mutta myös heikkouden ja avuttomuuden tunnetta.

Monet neuvojanaiset käsittivät naiseuden ja mieheyden toistensa vastakohtina. Naiseus ja mieheys koettiin arkityyppien ja naisten traditionaalisten roolien kautta. Jotkut haastatelluista hyväksyivät sukupuolijärjestelmän ja sukupuolieron logiikan.

”miehethän ne edustaa, kun sieltä lähdetään, mieshän se lähtee. Ja mieshän ne hoitaa ne asiat. Ja onko myös niin, että sehän voi olla naiselle turvallista, kun mies tekee päätökset?”

Haastatellun mukaan miehet hoitavat tärkeät asiat ja päätökset maaseudulla. Miehet näkyvät ja tämä eron ja hierarkian logiikka on haastatellun mukaan naisillekin hyvä asia. Ero ja hierarkia on myös näkymättömän suomalaisen sukupuolisopimuksen tulosta.

”Naiset ei oo niin yksitoikkoisia kuin miehet, naiset ottaa kokonaisuuksia huomioon. Mun miehellä ei oo ollenkaan empatian kykyä, naiset helpommin samastuu toisen asemaan ja ymmärtää. Naiset ottaa enemmän niitä maailman murheita kantaakseen, mun mies kunhan ottaa itte selvää.”

Naiset ja miehet ovat erilaisia, ja he näkevät maailman eri tavoin, koska heillä on erilaisia kokemuksia. Naiseutta pidettiin hyvänä, naisten toimintatapaa jopa parempana kuin miesten. Toisaalta haastatellut ilmentävät myös ymmärrystä miehiä kohtaan. Vaikka miesten kanssa ei päästäkään yhteisymmärrykseen, pyritään sukupuolisopuun.

Naiset kokivat maaseudun elävänä säilymisen tärkeänä ja maaseudun kehittämisen naisten tehtävänä. Esimerkiksi erään haastatellun mukaan kasvatusta ja kulttuuriperinnön siirtäminen on tärkeää maaseudun elävänä säilymiselle. Tämä tehtävä olisi tärkeä molemmille sukupuolille, mutta miehet laiminlyövät sitä. Naiset kantavat vastuuta paitsi kodistaan ja lastensa kasvatuksesta myös paikkakuntansa ja laajemmin otettuna koko suomalaisen maaseudun tulevaisuudesta.

Naisilla oli erilaisia näkemyksiä maaseudun kehittämiseen; jotkut halusivat korostaa sitä, että maaseutu säilyy elävänä maatalouden ja ruoan tuotannon avulla. Toiset painottivat maaseudun uusia elinkeinoja ja naisten merkitystä uuden toimeentulon luomisessa.

Naiset eivät kokeneet tasavertaista kumppanuutta miesten kanssa paikallisessa kehittämisessä. Erään haastatellun mukaan osaaminen, luovuus ja innostus eivät riitä kehittämiseen, jos ympäristö ei muutu.

”Naisilla on jotain kiinnostavaa, mutta he ei tiedosta sitä, he tarttee sitä herätysshuutoa, että mihin he vois vaikuttaa ja mihin heidän pitäis vaikuttaa. Mutta kun sais niiden päähän, että te voitte vaikuttaa, että te ootte kauhean tärkeitä tässä leikissä, te tiedätte, te osaatte. Ja nyt tietoa te saatte sieltä ja täältä, niin saadaan se innostus, se verkosto. Se, että nainen on se lähtökohta, se on ihan avainjuttu siellä maaseudulla, koska miehet ei oo niin luovia, eikä niin hoksaavia ehkä”.

Haastatellun mukaan naisilla on jotain arvokasta, erilaista tietoa, osaamista ja luovuutta kuin miehillä. Maaseudun kehittäminen on naisten energian hyödyntämistä ja kiinni naisista itsestään. Neuvojanaiset kokevat olevansa vahvoja, mutta pelkkä innostus ei riitä kehittämiseen, jos ympäristö ei muutu:

”Kyllä se miesten asenteessakin vaatii muutosta, että nyt uljaat uudet naiset syntyä. Jos joku asia lähtee, niin eikös se ole joku sytyttäjä, eikös ne lähde juuri ruohonjuuritasolta, suusta suuhun ja yks innokas omalla esimerkillään vaikuttaa.”

Miesten asenteet estävät hänen mukaansa tulisielujen, uusien uljaiden naisten, syntymistä. Haastateltu halusi painottaa ruohonjuuritaso merkitystä ja aktivoitumista. Uusien uljaiden

naisten syntyminen ja vaikutus voi olla protestia paitsi miehille myös viranomaisille. Haastattelun mukaan muutos voi tapahtua alhaalta ylöspäin.

”Mulla oli monta asiaa, kun mä lähdin sinne naapurikylään, ja mulla oli tunne, että mä poljen nyt yli kylärajojen, mä vien tätä maaseudun naisten viestiä ja nyt tämä yks ihminen alkaa pohtia, että mehän voitais tehdä jotain yhteistä”.

Neuvojanaiset kokivat omaavansa paljon osaamista ja tietoa, jota he haluavat hyödyntää maaseudun kehittämisessä. Lähtökohtana ovat pienet asiat, joita yhdistelemällä saadaan aikaan suurta. Tiedon ja koulutuksen vieminen maaseudulle ja mahdollisimman monen saataville nähtiin tärkeänä. Kehittämisen lähtökohtana tulisi olla sen pohtiminen, mitä ja miten voidaan tehdä yhdessä. Monet pitivät rohkeita näkijänaisia maaseudun pelastuksena.

Neuvojanaiset kokivat voimakkaita sidoksia yhtäältä omaan kyläänsä ja lähiympäristöönsä, toisaalta suomalaisen maaseutuun yleisenä ja arvokkaana paikkana. Sen sijaan Neuvojanaiset eivät samaistuneet yhtä voimakkaasti seutukuntaansa tai maakuntaansa. Aluepoliittinen puhe oli monille naisille vierasta ja abstraktia. Neuvojanaiset halusivat tehdä jotain konkreettista ja näkyvää oman kylänsä ja suomalaisen maaseudun kehittämiseksi. Haastatteluaineisto tukee näkemystä yhtäältä voimakkaista paikallisista ja toisaalta kansallisista sidoksista.

Talkooperinne on eräs esimerkki paikallisesta tietoisuudesta ja yhteisestä toiminnasta. Neuvojanaiset toivat esiin maaseudun yhteisöllisyyden positiivisten piirteiden lisäksi myös voimakkaan paikallisyhteisön kielteisiä piirteitä naisten elämän, työn ja toiminnan kannalta. Jotkut haastatelluista kokivat yhteisöllisyyden negatiivisena sosiaalisena kontrollina ja kateutena.

Toiset haastatelluista korostivat vaikeutta toimia yhdessä toisten naisten kanssa. Naisilla ei ole yhdessä toimimisen kulttuuria ja naisten yhteistä toimintaa vastustettiin. Naisprojekteja ja naistoimintaa vastustivat paitsi miehet, myös toiset naiset. Toisaalta monet Neuvojanaiset kokivat, että he ovat luomassa jotain uutta, yhteisöllistä kulttuuria naisten keskuuteen. Naiset uskoivat, että he voivat hyödyttää uudella tavalla yhteisöään, koska heillä on ideoita ja visioita maaseudun kehittämisestä. Tämän tehtävän maaseudun kehittämisessä monet Neuvojanaiset kokivat missiökseen.

Naisilla oli hyvin vahva usko omiin kykyihinsä ja vaikutusmahdollisuuksiinsa. Melkein kaikki sanoivat ihan samoilla sanoillakin, että se on itsestä kiinni, miten paljon pystyy vaikuttamaan. Naiset kokivat, että vaikuttamismahdollisuudet ovat rajattomat sen jälkeen kun on tullut tutuksi oman kuntansa asioiden kanssa.

4.2 Avainnaiset ja naisten urakehitys

Avainnaiskoulutusohjelman lähtökohtana oli Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen johtamisohjelma ”Johtajaksi kasvaminen”, jonka osallistujista alle 10 % oli ollut naisia. Avainnaiskoulutuksessa yhdistyivät sekä yksilölliset tavoitteet naisten uran edistämisestä että kollektiiviset tavoitteet.

tiiviset tavoitteet naisten aseman parantamiseksi. Avainnaisten ja heidän verkostojensa kautta naisten näkökulmien ajateltiin leviävän niissä organisaatioissa, joissa Avainnaiset toimivat.

Miten Avainnaiset kokivat työelämän, tasa-arvon ja naisjohtajuuden? Tätä kysymystä tarkastellaan Avainnaisten teemahaastatteluja tulkitsemalla. Teemahaastattelut tehtiin 21 Avainnaiskoulutukseen osallistuneelle vuonna 1996. Suurin osa haastatelluista oli Vaasan rannikkoseudulta.

Kaikkien haastateltujen mielestä tasa-arvo merkitsee samaa palkkaa samasta työstä, mahdollisuutta päästä samoilla edellytyksillä, kyvyillä ja keinoilla etenemään ja toimimaan. Useimmat olivat kuitenkin sitä mieltä, että sukupuoli vaikuttaa ihmisen toimintaan ja työhön. Työelämässä eivät päde samat säännöt miehille ja naisille.

”Kun työpaikalla on asenne, että naiset ovat toisen luokan kansalaisia, niin kyllä kokee olevansa joka hetki nainen. ”

Monien haastateltujen mielestä naiset ovat alisteisia työelämässä. Sukupuolijärjestelmä toimii naisten mielestä siten, että miesten ja naisten välillä on ero ja miehistä arvostetaan enemmän. Naiset kokivat, että mahdollisuuksien tasa-arvo ei toteudu sukupuolijärjestelmän takia.

Naisten urakehityksen esteenä pidettiin usein sitä, että he eivät ole yhtä kunnianhimoisia kuin miehet. Toisaalta perinteisen sukupuolimallin mukaan kunnianhimo ja avoin kilpailu eivät sovi naisille (vrt. Kauppinen-Toropainen 1993). Naisten eteneminen ei onnistu välttämättä edes silloin, kun he omaksuvat miehiset käyttäytymismallit ja tuovat avoimesti esiin esimerkiksi etenemishaluaan. Samat ominaisuudet saavat eri tulkinnan miehillä ja naisilla. Edetäkseen uraa tekevät naiset joutuvat luovimaan etteivät loukkaisi miehiä. Naisten pitää olla sopivan itsevarma, määrätietoinen ja aktiivinen, mutta ei liikaa (vrt. Nurmi 1998).

Haastatelluille oli tärkeää, että on saanut koulutuksen ja voi olla itsenäinen, seistä omilla jaloillaan ja tehdä omia ratkaisuja. Koska miehiin uskotaan enemmän kuin naisiin, naisten täytyy olla kaikin tavoin parempia ja osaavampia kuin miesten. Avainnaisten mielestä pelkät johtamistaidot eivät naiselle riitä, vaan on tiedettävä ja tunnettava työn sisältöjä ja nähtävä asioita laajemmin.

Avainnaisten näkemykset naisjohtajuudesta poikkesivat toisistaan. Voimme erottaa kolme erilaista näkemystä:

Ensinnäkin, muutaman Avainnaisen mielestä

”naisten ja miesten välillä eri ole eroa.”

Johtajuus on samanlaista riippumatta sukupuolesta. Samanlaisuus voi johtua monista seikoista. Voidaan ajatella, että johtajiksi valikoituu ja valikoidaan samankaltaisia ihmisiä.

Toisten Avainnaisten mielestä naiset ja miehet eroavat toisistaan, mutta menestyäkseen ja edetäkseen uralla naiset joutuvat sopeutumaan maskuliiniseen johtamiskulttuuriin:

”Onko se sitten se niitten uskottavuus jotenki että miesten maailmassa ne ei oo uskottavia ne luulee ite että ne ei oo uskottavia, jos ne ei oo niinkun miehet. ”

Miehiin uskotaan enemmän ja toimimalla kuten miehet naiset voivat haastatellun mukaan täyttää uskottavuusvajettaan. Naisilla on jotain erityistä, mutta ollakseen uskottavia heidän on luovuttava tästä erityisyydestä. Tämä on naisjohtajuuden dilemma, sillä johtajuuteen liitetään kulttuurisesti miehisiä ominaisuuksia, joiden johdosta miehet jo sinällään ovat johtajina uskottavia.

Naiset kokivat suurempaa sisäistä ristiriitaa sovittaessaan johtajaan iskostettuja rooliodotuksia ja naiseuttaan.

Haastatteluaineistosta nousee myös kolmas näkemys, jonka mukaan naiset ja miehet ovat erilaisia:

”Tässä vaiheessa yritetään päästä irti siitä, että naisen pitää johtaa kuten mies, vaan että nainen uskaltaa luottaa siihen omaan johtamistapaan”.

Haastatellun mukaan on olemassa nais erityisyyttä, jota naisten pitäisi korostaa johtamisessa. Naisten arvot ovat erilaisia ja naiset muuttavat työpaikan ilmapiiriä ilmaisemalla arvojaan, ei luopumalla niistä. Kun naiset johtajina toteuttavat nais erityisyyttä, tai niitä piirteitä ja odotuksia, joita pidetään naisellisina, he voivat olla parempia kuin miehet.

”Kun naiset ottaa omat kykynsä todella käyttöön, niin niille olis käyttöä suomalaisessa organisaatioissa, luulen, että naisten myötä se muuttus enemmän semmoseksi vastavuoroseksi eikä olis pelkästään semmosta autoritaativista johtamista vaan.”

Haastatellun mukaan vastavuoroisuus liittyy enemmän naisten tapaan johtaa ja toimia. Vastavuoroisessa johtamisessa johtaja ei ole muiden yläpuolella, ja etäisyyden päässä muihin, vaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa kaikkiin alaisiin. Johtaja on verkonkutoja.

Naiset ovat haastateltujen mukaan enemmän ihmissuhdejohtajia, he kuuntelevat, ymmärtävät, tukevat ja kannustavat, pitävät alaisistaan huolta. Naiset ovat demokraattisempia. He edistävät empaattisuudellaan henkilösuhteiden selvittämistä työpaikalla. Naisjohtajan on helpompi taistella esim. henkilökuntansa puolesta, koska se sopii naisen äitirooliin, ‘huolenpidon etiikkaan’.

Naiset sopivat erään haastatellun mukaan hyvin tiimijohtajiksi, koska he ovat oppineet kantamaan vastuuta kokonaisuudesta. Naisille ominaisena nähdään tietty herkkyys, asioiden vaimoaminen ja sitkeys, jotka juontuvat äidin roolista. Erityisesti tiimityö sopii naisille, sillä he eivät halua olla yksin huipulla, vaan asioiden keskellä, nivomassa yhteen verkkoa ja erilaisia yksilöitä.

Avainasemassa olevat naiset eristäytyvät helposti sekä naisten että miesten joukossa. Erityisen vaikeaa Avainasemalle on olla ainokaisasemassa. Ainokaisasemassa olevat naiset eivät pääse eivätkä kuulu niihin miesten verkostoihin, joissa päätökset henkilöstövalinnoista ja urakehitystä tukevista toimista tehdään.

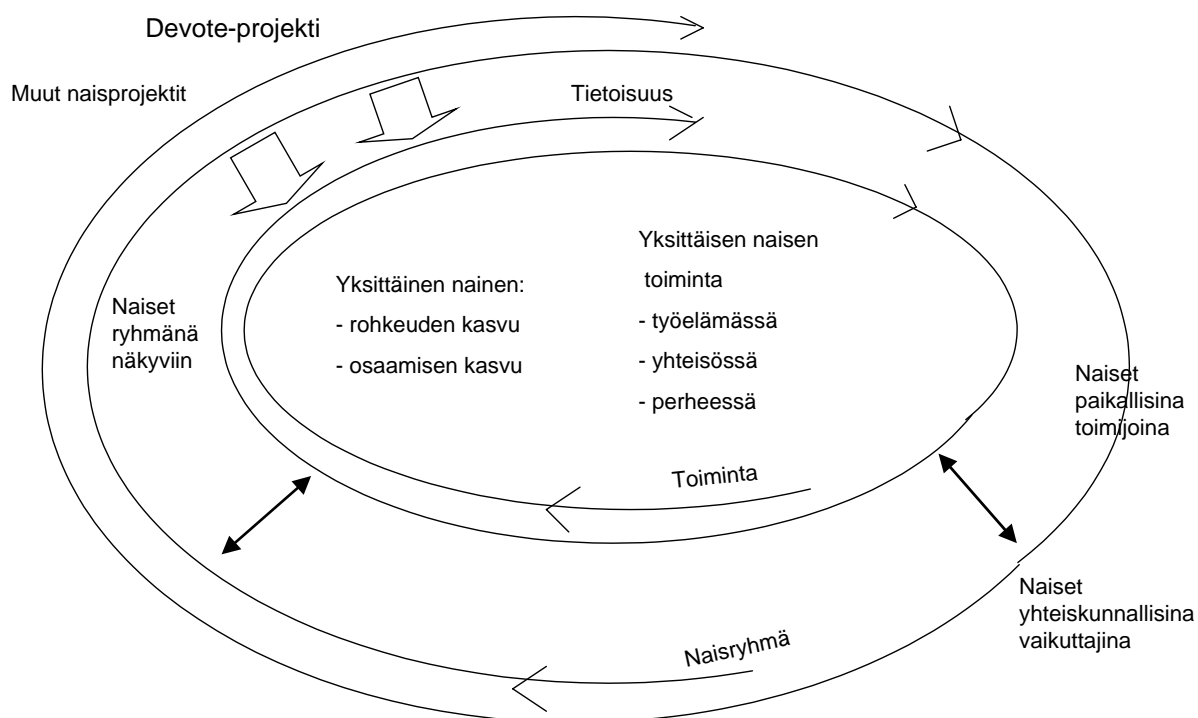
Avainnaisten mielestä naiset eivät tue toisiaan eivätkä helposti esitä toista naista johtavaan tehtävään. Miesjohtajat sen sijaan tukevat toisiaan erilaisissa verkostoissa. Miesten ”hyvä veli”

–verkostot perustuvat keskinäiseen tukemiseen: Jos tuen hyvää veljeä tänään, hän tukee minua huomenna.

Erään haastattelun kokemus oli, että miesten on vaikea ottaa käskyjä vastaan naiselta. Toisaalta voimakkaan segregaatian johdosta naisjohtajat toimivat aloilla, joissa alaiset ovat naisia. Vain 6 % suomalaisista miehistä työskentelee naispuolisen esimiehen alaisuudessa. Noin puolella naisista oli nainen lähimpänä esimiehenä. (Kauppinen 1997; Hänninen-Salmelin & Karento 1999)

4.3 Neuvojanais- ja Avainnaiskoulutusten tuloksia

Sekä teemahaastattelujen että koulutusten loppuarviointien perusteella voidaan todeta, että koulutus sysäsi useimmissa naisissa liikkeelle osaamisen, rohkeuden ja itsevarmuuden kasvua. Rohkeutta toivat koulutusten myötä mm. uusi tieto ja osaaminen, verkostoitumisen taitojen kasvu, naisryhmän tuki, tietoisuuden ja toiminnan välinen vuorovaikutus, naistoiminnan pohdinnan alkaminen sekä näkemys siitä, että naisilla on sekä yksilöinä että kollektiivina jotain annettavaa. Naisten rohkeus ja itsetunto vahvistuivat spiraalimaisesti koulutuksen jälkeenkin sekä yksilötasolla että kollektiivisesti (kuva 5). Tietoisuuden ja oman arvostuksen kasvaessa naiset saivat lisää vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä, työhönsä ja paikallisyhteisöönsä. Yhä useammat naiset pystyivät ylittämään urakehityksen, yrittäjyyden, projektityön sekä uusien toimeentulomahdollisuuksien kynnyksiä.

Kuva 5. Naisten vaikutusmahdollisuuksien kasvu: tietoisuuden ja toiminnan yhteys

5 Resurssikeskukset

Resurssikeskukset aktivoivat ruohonjuuritason naisia kehittämään itselleen uusia toimeentulomahdollisuuksia. Devote-projektin aikana vuoden 1996 joulukuussa perustettiin Rannikko-seudun naisten resurssikeskus Qvinssi Vaasaan ja Etelä-Pohjanmaan naisten resurssikeskus Tiimitupa Seinäjoelle. Omat huoneistot toimivat naisten konkreettisina tapaamispaikkoina ja yhteisinä foorumeina.

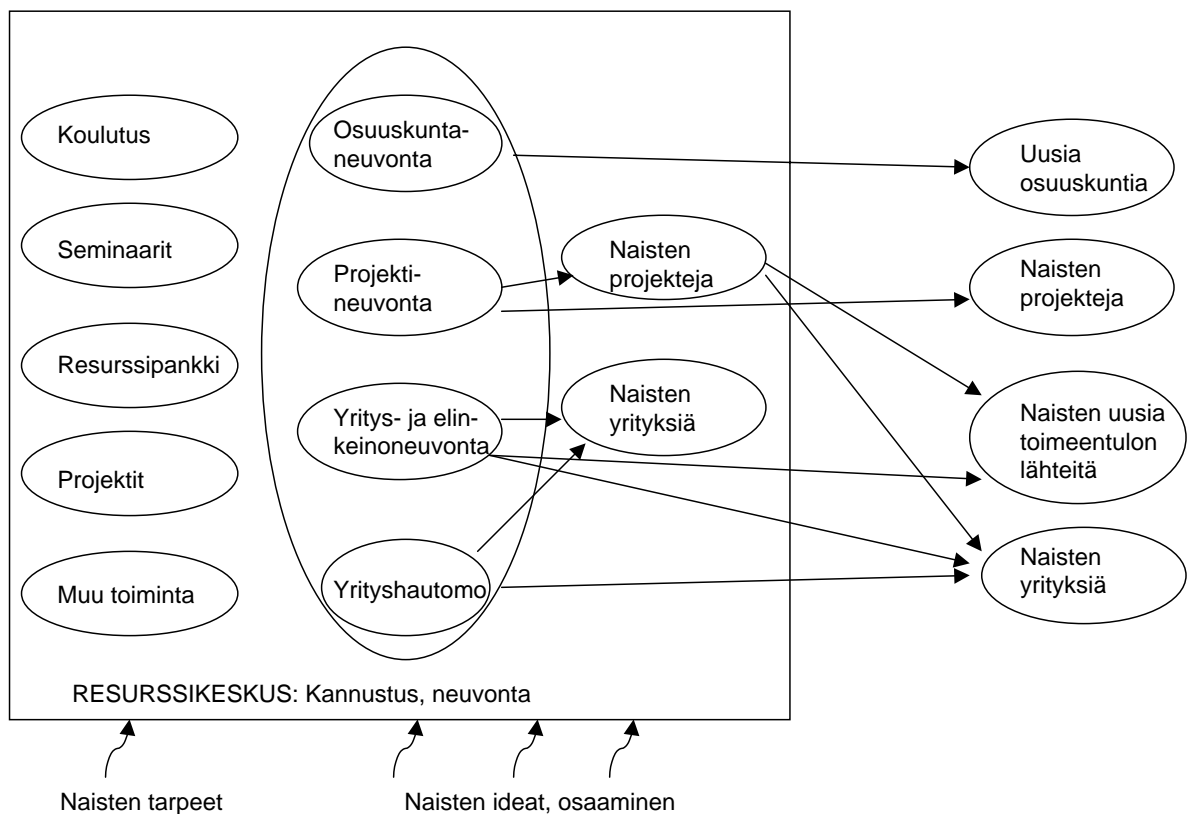
Devote-projektissa kehitettiin lisäksi Kokkolan resurssikeskusta Osuuskunta Naisten Taloa, joka toimi eräänä mallina muiden resurssikeskusten käynnistymiselle (Jurvansuu 1997). Osuuskunta Naisten Talon osana toimii käsityöläisten myymälässä Artésassa, jossa oli vuoden 1998 lopulla tarjolla valikoima tuotteita noin 50 käsityöläiseltä. Myymälä toimi ja toimii yhä myös koemarkkinointipaikkana.

Devote-projektin päätyttyä tammikuussa 1999 toimintaa jatkettiin projektin aikana hankkeistetuissa projekteissa tai vapaaehtoispuolelta. Resurssikeskus Qvinssi sai tukea Vaasan kaupungilta.

5.1 Naisten yrittäjyyden edistäminen

Resurssikeskusten yritysneuvonnan ja yrityshautomotoiminnan kohderyhminä olivat erityisesti työttömät sekä ne ruohonjuuritason naiset, joita muut neuvontaorganisaatiot eivät kohdanneet. Naisten ehdoilla ja tarpeista käsin toimivien resurssikeskusten neuvonnan avulla madallettiin kynnystä yrittäjyyteen. Resurssikeskukset tarjosivat paikan, jossa naiset testasivat yritysideoitaan ja kehittivät niitä edelleen. Keskukset neuvoivat tulevaa naisyrittäjää liikeidean kehittämisessä, toimintasuunnitelman laatimisessa, yhteistyöverkon luomisessa sekä tuotekehittelyssä. Yrityshautomoiissa neuvottiin työttömiä, joilla oli jo liikeidea yrityksen perustamista varten.

Resurssikeskusten toiminnan lähtökohtina olivat ruohonjuuritason naisten ideat, tarpeet ja osaaminen. Resurssikeskukset kanavoivat naisten energian kannustuksen ja neuvonnan avulla uusiksi toimeentulon lähteiksi, yrittäjyydeksi, osuuskuntatoiminnaksi, projekteiksi tai muuksi elinkeinotoiminnaksi. Osa Devote-projektin aikana synnytettyistä yrityksistä, osuuskunnista ja projekteista jäi resurssikeskuksiin, osa jatkoi toimintaansa resurssikeskusten ulkopuolella. (kuva 6)

Kuva 6. Pohjalainen resurssikeskus naisten uuden elinkeinotoiminnan ja yrittäjyyden synnyttäjänä.

Resurssikeskusten toimintaa tarkasteltiin haastattelemalla 11 naisyrittäjää, jotka olivat saaneet apua yrityksensä perustamiseen resurssikeskuksista. Haastattelujen avulla haluttiin tuoda esiin naisyrittäjiksi ryhtyneiden näkemyksiä ja kokemuksia yrittämisestä, yrityksen perustamisesta ja resurssikeskusten roolista.

Haastateltujen mukaan resurssikeskukset olivat pystyneet auttamaan melko hyvin erilaisissa yrityksen perustamisvaiheessa esiin tulevista kysymyksistä. Erityisesti haastatellut arvostivat resurssikeskuksista saamaansa kannustusta. Huonoimman arvosanan sai resurssikeskusten palvelu rahoitusasioissa. Useimmat kertoivat saaneensa sen avun mitä olivat hakeneet ja arvelivat, että enemmänkin apua olisi saanut, jos vain olisi kysynyt.

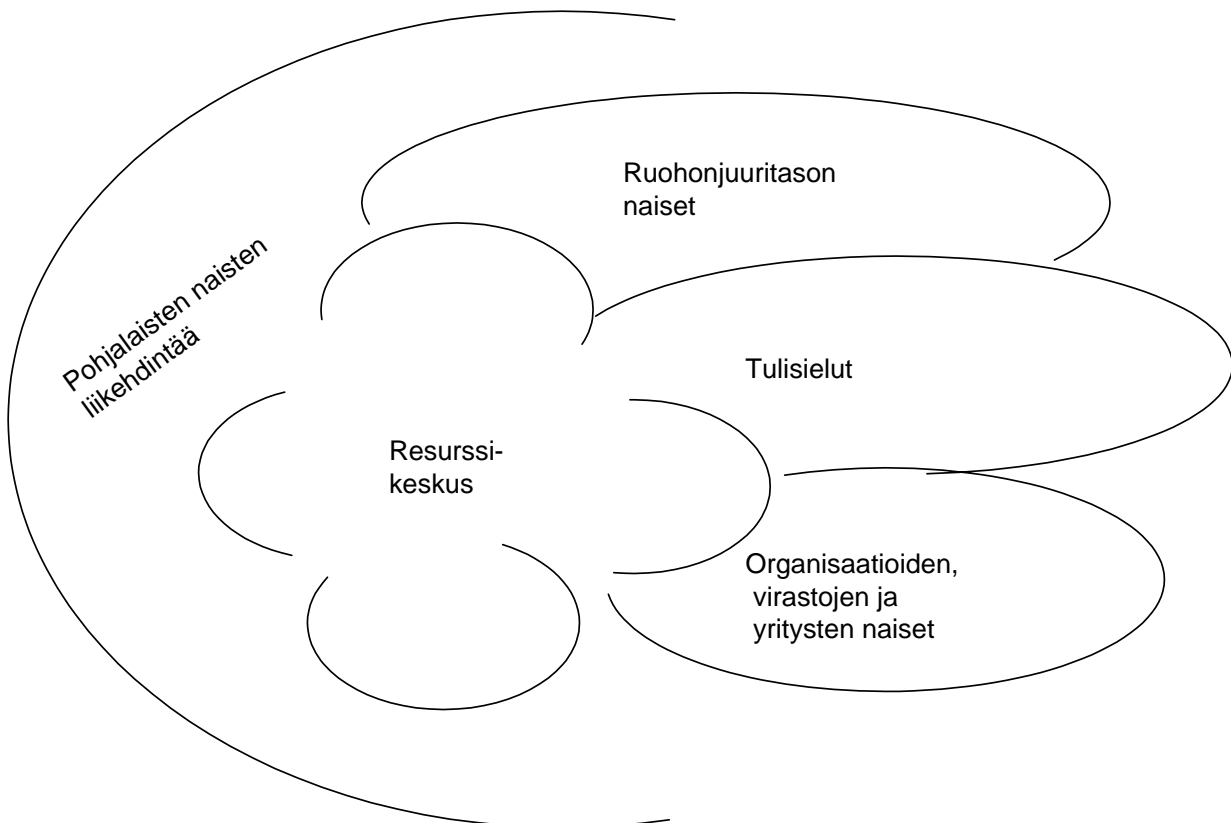
Muihin vastaavia palveluja tarjoaviin organisaatioihin verrattuna resurssikeskuksia pidettiin henkilökohtaisempina ja ihmisläheisempinä. Muiden yritysneuvojen ajattelutapa koettiin "bisnesmäisempänä". Varsinkin käsityöyrittäjät kokivat muiden yritysneuvojen esittämät laskelmat liian vaativiksi.

Yrittäjät pitivät tärkeänä sitä, että resurssikeskuksissa oli vastassa nainen, sillä naisen arveltiin ymmärtävän paremmin naisten tarpeet. Toiminnan epämuodollisuus ja matala kynnyks ottaa yhteyttä koettiin tärkeinä. Resurssikeskuksista saatiin tukea ja kannustusta sekä neuvojen asiantuntemusta. Resurssikeskukset olivat toimineet mm. työtilaisuuksien välittäjinä ja lainanneet tilojaan eri tarkoituksiin.

Haastatellut halusivat korostaa erilaisen pienyrittäjyyden merkitystä. Erityisesti mainittiin hoiva-alan pienkodit ja maatalouden liitännäiselinkeinot. Naiset kokivat yrittäjyyden paljolti elämäntapana, jossa toteutetaan itseä ja josta saadaan toimeentulo. Monet kokivat, että naisten pitää pystyä perustelemaan tekemisensä paremmin ja panostamaan enemmän kuin mies ollakseen yhdenvertainen miesten rinnalla.

5.2 Resurssikeskukset naisten verkostojen solmukohtina ja luojina

Naisverkostoilla ja resurssikeskuksilla oli erilainen rooli eri naisille ja naisryhmille: ne olivat toimeentulon, tasa-arvotavoitteiden tai naistietoisuuden edistäjiä. Jotkut halusivat vain oman toimeentulonsa parantamista, toiset naisten aseman parantamista maakunnallisesti ja kolmannet naisten emansipaatiota, naisten tietoiseksi tulemistä patriarkaalisista rakenteista ja näiden rakenteiden murtamista ja korvaamista toisilla, nais erityisillä rakenteilla (kuva 7). Aktiivisten naisten joukko vaihtui eri tapahtumissa ja tilanteissa. Naisverkostossa oli sekä vahvoja että heikkoja sidoksia. Naiskollektiivin rajat olivat liikkuvia ja avoimia, naisverkosto toimi ameebamaisesti muotoaan vaihtaen.

Kuva 7. Resurssikeskus eri naisryhmien ja naisverkostojen solmukohtana.

Naisverkostot muodostuivat monitasoisesti. Verkostot olivat tiiveimmillään maakunnallisten resurssikeskusten ympärillä. Verkostoitumisessa oli seutukunnittaisia eroja: jossain seutukunnissa muutamat aktiiviset toimijat pystyivät kutomaan verkostoja ja käynnistämään naisten toimintaa (Jurvansuu 1999).

Naisverkostojen luomisessa, syventämisessä ja laajentamisessa erilaiset tapahtumat olivat tärkeitä. Devote-projektin aikana tapahtumaverkosto oli ajallisesti tiheä, laaja ja kattava. Resurssikeskukset järjestivät yhdessä naisjärjestöjen ja aktiivisten naisten kanssa monia kymmeniä tapahtumia: seminaareja, aktivointitempauksia, pyöräviestejä, tiedotustilaisuuksia, yrittäjyys- ja hankeiltoja, retkiä messuille, tupailtoja, virikeiltoja, muotinäytöksiä, kirjakahvilan tilaisuuksia jne. Luonteeltaan tapahtumat olivat avoimia kaikille halukkaille ja niiden aiheet olivat usein paikallisia. Jotkut tapahtumat nousivat muita tärkeämmiksi kooten motivoituneita naisryhmiä, jotka yhdessä pyrkivät johonkin: parantamaan omia elinololojaan, etsimään toimeentulolähteitä tai kehittämään paikkakuntaansa.

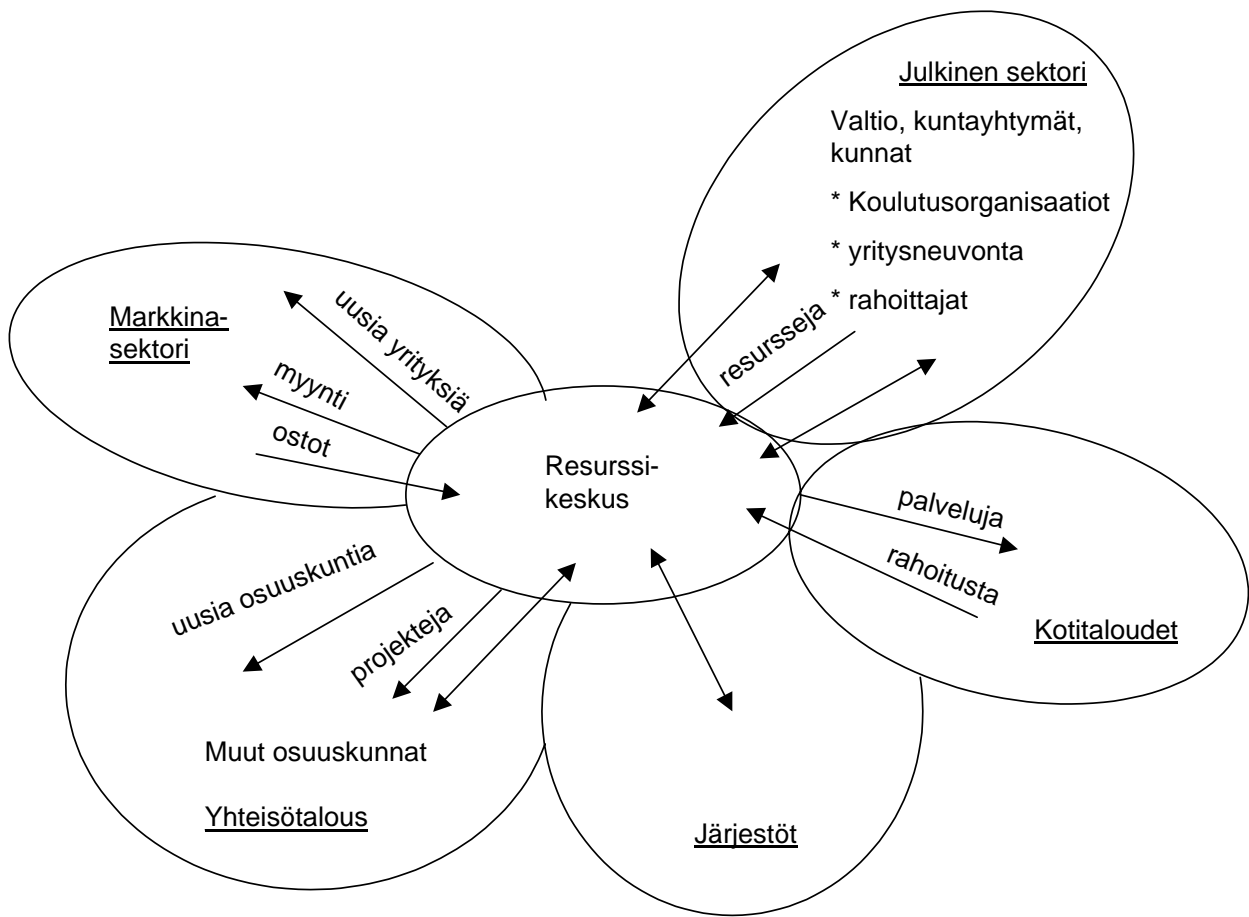
5.3 Resurssikeskukset paikallisyhteisössä ja –taloudessa

Resurssikeskukset kehittyivät kumppanuudessa paikallisyhteisön muiden toimijoiden kanssa ja olivat riippuvaisia näistä yhteistyösuhteista. Yhteistyö sisälsi käytännössä yhteisiä projekteja, seminaareja, koulutusta, neuvontaa ja edunvalvontaa. Resurssikeskuksista käsin luotiin suhteita naisjärjestöihin ja yhdistyksiin sekä päättäjänaisiin.

Kuva 8 esittää resurssikeskusten paikkaa paikallistaloudessa Devote-projektin kokemusten ja tulosten perusteella. Projektin aikana resurssikeskukset toimivat yhteisötaloudessa ja yhteydessä markkinasektoriin: yrityshautomo ja yrityspalvelutoiminnat synnyttivät uusia markkinaehtoisesti toimivia yrityksiä. Yhteisötalouden ja markkinatalouden rajat olivat muuttuvia: osuuskunnista irtosi työntekijöitä ja yrittäjiä markkinatalouteen, kun tiimi ei jostain syystä tyydyttänyt tai haluttiin menestyä yksin. Lisäksi resurssikeskuksissa toimi markkinasektoriin kuuluvia yrityksiä.

Resurssikeskukset täydensivät kuntien hyvinvointipalvelujen tarjontaa sekä paikallista yritysneuvontaa marginaalisen yrittäjyyden ja ruohonjuuritason naisten neuvonnan osalta. Keskukset olivat mukana Devote-projektin lisäksi muiden koulutuksien suunnittelussa ja toteutuksessa yhdessä koulutusorganisaatioiden kanssa. Ne toimivat kiinteässä yhteistyössä monien valtion viranomaisten, erityisesti TE-keskusten ja työvoimatoimistojen kanssa.

Resurssikeskuksen keskeiset toimijat kouluttautuivat projektin aikana osuustoimintaneuvojiksi. Resurssikeskusten paikka suhteessa muiden toimijoiden tarjoamaan koulutukseen ja yritysneuvontaan olikin naisten yrittäjyydessä sekä osuustoimintakoulutuksessa ja -neuvonnassa.

Kuva 8. Resurssikeskukset paikallistaloudessa.

6 Devote-projektin vaikutuksia ja kokemuksia projektista

Devote-projekti oli sekä naisten aktivointiprojekti että naisnäkökulman valtavirtaistamisen projekti. Devote-projekti mobilisoi naisia ja naisten energiaa lukuisten tapahtumien avulla verkostoihin. Koulutuksiin osallistui yli 200 naista. Resurssikeskusten toimintaan osallistui välittömästi tai välillisesti tuhansia pohjalaisia naisia. Valtavirtaistamisen projektina Devote toi naisten näkökulmia esiin maakunnissa tiedottamisen ja julkisuuden kautta. Naistoiminnan ulkopuoliset sidoryhmät, virkakoneisto ja poliittiset luottamuselimet, alkoivat ottaa huomioon naisten esityksiä. Esimerkiksi maakuntien liittoihin perustettiin naisryhmiä tai naisteemaryhmiä, jotka pyrkivät valvomaan naisnäkökulman huomioon ottamista aluekehittämisessä. Pohjalainen näkymätön sukupuolisopimus alkoi muuttua.

Projektin sisäisiä palautemekanismeja olivat kurssien loppuarvioinnit, kurssien loppuraportit, yhteiset seminaarit, tutkijan väliraportit, ohjausryhmän kokoukset, projektin toimijoille tarkoitetut koulutustilaisuudet ja konsultointi sekä yhteiset seminaarit. Keskustelua projektista käytiin sen omissa lehdissä: Naisenergiaa, Qvinfo ja Tiimi uutiset.

Projektista voisi yleistää kaksi seikkaa: naisryhmien merkitys naisten oppimis- ja aktivointiprosessissa sekä resurssikeskustoiminta ruohonjuuritason naisten energian kanavoijana.

6.1 Devote-projektin tuloksia

Devote-projektin tuloksina voidaan pitää naisten verkostoitumista, naisten aktivoitumista projektitoimintaan ja paikalliseen kehittämiseen, projektin puitteissa syntyneitä uusia työpaikkoja, yrityksiä ja osuuskuntia, resurssikeskusten kehittämistä, naisten rohkeuden ja naistietoisuuden kasvua sekä naisnäkökulman esille nostamista.

Devote-projektin verkostoissa solmittiin monenlaisia uusia suhteita ja uusia asetelmia, mm. viranomaisten ja tavallisten naisten kesken. Verkostoitumisen kanavina käytettiin mm. verkostomatrikkelia, opintomatkoja, seminaareja, tapaamisia ja konferensseja. Suurin konferenssi järjestettiin syyskuussa 1998 ja siihen osallistui 240 naista. Vaikka verkostoitumista pohdittiin projektin aikana ja sen eteen tehtiin suuria ponnistuksia, verkostojen toimivuutta projektin jälkeen ei pystytty varmistamaan. Koulutuksen tuloksena ei muodostunut kiinteää naisryhmää. Koulutuksessa olleiden keskinäiset yhteydet ovat satunnaisia, mutta ne ovat kuitenkin tarvittaessa käytettävissä. Verkoston olemassaolo on helpottanut naisten työllistymistä ja tiedon saantia vapaista työpaikoista.

Koulutukset ja resurssikeskustoiminta opettivat naisia projektityöhön. Projektin myötä syn-tyneiden projektien aloina oli mm. tekstiiliala, kylien kehittäminen ja tietoverkkojen hyödyntä-minen. Monia muitakin hankkeita suunniteltiin, mutta niihin ei saatu rahoitusta. Toisaalta jo hankkeiden tekeminen ja kehittämisen pohtiminen oli suuri oppimisprosessi. Projektit oli luo-tava itse, ja niiden suunnittelu ja toteuttaminen vaati paitsi innostusta myös osaamista ja sitke-yttä. Projektin aikana tehdyillä kehittämishankkeilla oli laajat kerrannaisvaikutukset.

Näyttää siltä, että Devote-projekti onnistui sekä naisten työllistämässä että yrittäjyyden edistämässä. Elokuussa 1998 tehdyn koulutusten seurantatutkimuksen mukaan 94 haasta-tellusta 28 oli ollut työttömänä ennen koulutusta (Kettunen 1998). Työttömistä 20 henkeä oli työllistynyt ja 8 henkeä jäänyt työtä vaille. Viimeiselle Neuvojanaiskursille, TopAkat-kurssille, osallistui vain pitkäaikaistyöttömiä. Kurssin päätyttyä 32 työttömästä naisesta 4 työllistyi, 4 aloitti uuden koulutuksen tai suunnitteli sen aloittamista. Yksi nainen perusti yrityksen ja kolmen liike-ideaa kehiteltiin eteenpäin.

Devote -projekti synnytti välittömästi ainakin 16 uutta yritystä, joista seitsemän toimi käsi-työn ja tuotannon alalla (lasityö, tekstiili, turkisala, korujen valmistus, kaislatuotteet ja muu käsityö) ja yhdeksän palvelualoilla (vähittäiskauppa, konsulttitoiminta, käännöstoimisto, kirjan-pitotoimistoja, taloushallinto, askartelu sekä ohjelma- ja koulutuspalvelut). Projekti synnytti viisi osuuskuntaa, jotka toimivat hoiva-alalla tai resurssikeskusten taustayhteisöinä. Lisäksi kehitet-tiin pienimuotoisia sivuelinkeinoja naisten toimeentulon lisäämiseksi.

Projektin aikana perustettujen yritysten pysyvyydestä ja työllistettyjen poluista projektin päättymisen jälkeen emme tiedä tarkasti, sillä projektin jälkeen ei ole tehty yksityiskohtaista seu-rantatutkimusta. Yhteisöaloitteen arviointitutkimus (Kaakinen et. al. 2000) tarkastelee koko ohjel-man työllisyysvaikutuksista.

Yleensä uuden yritystoiminnan ja elinkeinotoiminnan syntyminen aloille, joilla ei ole kasvua, voi syrjäyttää jo olemassa olevaa toimintaa kilpailutilanteen kiristymisen vuoksi. Devote-projek-tissa luotujen yritysten toimialoista kasvavia ovat yksityiset hoivapalvelut sekä yrityspalvelut. Tekstiili- ja vaatetusala sen sijaan supistui voimakkaasti 1990-luvulla. Kuitenkin tekstiili- ja vaa-tetusalaltakin löytyy markkinarakoja, joihin uusi toiminta pystyi sijoittumaan. Myös käsityötuot-teille löytyi valtakunnallisia markkinoita, vaikka tuotteiden paikallinen kysyntä onkin rajallista.

Devote-projektin avulla luotiin naisten aktiivisuutta kehittää itse toimeentuloansa, mutta segregaatiota pystyttiin purkamaan vain vähäisessä määrin. Uudet yritykset, työpaikat, projek-tit ja muut toimeentulomuodot syntyivät toimialoille, joita pidetään traditionaalisesti naisten aloina.

6.2 Devote-projekti konfliktien kenttänä

Pohjalaiset naiset ymmärsivät Devote-projektin ainutkertaisuuden ja asettivat sille suuria odo-tuksia. Naisnäkökulman määrittely aiheutti ongelmia, jotka kärjistyivät konflikteiksi siitä, kenen

projekti Devote on ja kuka saa määrätä sen sisältöjä. Naisten tarpeet olivat hankkeessa keskiössä, mutta ongelmana oli, kuka määrittelee ne eri tilanteissa.

Konflikteja syntyi siitä, mikä rooli naisille suunnatuilla koulutuksilla oli ja missä määrin koulutuksen tulisi olla emansipaation väline ja mitä emansipaatiolla tarkoitetaan. Koulutus miellettiin feministisen tietoisuuden lisääjänä yhtäältä ja naisten urakehityksen edistäjänä toisaalta. Feministisen tietoisuuden lisäämisen näkökulmasta koulutukseen olisi pitänyt valita emansipaatiosta kiinnostuneita naisia. Näiden naisten tulisi ryhmänä ja prosessioppimisen kautta lisätä naistietoisuuttaan. Näkemyksen mukaan patriarkaattinen tieto on vääristänyt naisten kokemuksia, luonut alistusta ja väärää tietoisuutta. Emansipaatiossa tulisi käsitellä naiseuden kokemuksia naisten oman henkilökohtaisen historian kautta. Nostamalla naisten kokemuksia voidaan oikaista patriarkaatin vääristämää ajattelua ja tietoa. Prosessioppimisen kautta naiset saavat tukea toisistaan ja naisryhmästä. Toimiessaan tietoisesti naisina he myös vaikuttavat yhteiskunnassa vallitsevan patriarkaalisen järjestyksen murtumiseen.

Feminististä tietoisuutta korostavan näkökulman eräs vastakohta on liberalistinen tasa-arvoideologia, jonka mukaisesti yksilöt ovat etusijalla ja koulutuksella tulee edistää yksittäisten naisten urakehitystä ja rohkeutta ottaa vastaan työelämän haasteita. Tasa-arvoideologiaa toteutettiin osittain Avainnaisten koulutuksessa kun naisia innostettiin menemään lasikattojen läpi ja menestymään.

Devote-projektissa ei syntynyt yhtenäistä kulttuuria ja yhteishenkeä, jonka kaikki osapuolet olisivat jakaneet ja jossa samat merkitykset, asiat ja symbolit olisi jaettu yhteisesti. Projekti oli sen sijaan erilaisten näkökohtien kohtauspaikka. Projekti yhdisti erilaisia tahoja ja sen pienin yhteinen nimittäjä oli naiseus ja paikallisuus. Projektista opittiin se, että verkostomainen yhteistyö on aina kompromissia, joka ei vastaa täysin kenenkään näkemyksiä.

Devote-projektin aikana havaittiin myös EU-projekteihin liittyvä byrokratian ja hallinnon raskaus, jonka monet ruohonjuuritasolla toimivat naiset kokivat kontrollina. EU-hankkeet olivat uusia ja viranomaiset vasta kehittivät niiden ohjeistuksia. Euroopan sosiaalirahaston hankkeet edellyttävät byrokratiaa, tarkkaa tilinpitoa, selkeää työnjakoa ja vastuusuhteita ja sitä, että organisaatiot tekevät sopimukset ja kantavat vastuunsa näistä sopimuksista.

Naisverkostojen suuri yhteiskunnallinen merkitys on voimakkaita visioissa naisenergian vapauttamisesta ja hyödyntämisestä, naisten keskinäisen yhteisyyden tunteissa, paikallisessa aloitteellisuudessa sekä ei-hierarkkisessa avoimessa organisoitumisessa. Tätä valtavaa, paljolti yhteisötalouteen kuuluvaa potentiaalia kehitetään nyt myös EU:n piirissä. Naisverkostot menettävät osan voimastaan, jos ne muuttuvat byrokraattisiksi ja ryhtyvät toimimaan hallinnoitavuutta korostavalla tavalla, jota EU-hankkeilta edellytetään.

6.3 Devote-mallin konstruointi

Devote-projektin kokemusten valossa olisi hyvä ottaa huomioon seuraavat seikat suunniteltaessa paikallisia naisprojekteja:

- 1) Paikallisuus ja lähiympäristö
Projektin liitetään mahdollisimman paljon paikallisiin lähtökohtiin ja tarpeisiin. Formaalin mobilisaation lisäksi otetaan huomioon epäviralliset verkostot.
- 2) Keskittäminen vs. hajakeskittäminen
Keskittämisen ja hajakeskityksen välillä tulee löytää oikea suhde, keskittäminen ei yksinään toimi kuten ei täydellinen hajakeskityskään. Devote-projektissa koordinaattori toimi hallinnollisena vastuunkantajana ja neuvottelijana rahoittajien kanssa. Toiminnan sisällölliset vastuut olivat osaprojekteilla.
- 3) Yhteisöllisyys vs. yksilöllisyys.
Hyvässä projektissa yhteisöllisyys ja yksilöllisyys ovat yhtä vahvoja: projektin toimijat ja osallistujat tavoittelevat sekä omaa hyötyään että kollektiivista hyötyä. Molempia tarvitaan sekä motivaatioperustana että projektin tulosten kannalta. Jokainen on tärkeä ja voi toimia muutosagenttina.
- 4) Toiminta, tietoisuus ja visiot
Toiminta ja tietoisuus liittyvät toisiinsa. Koulutuksessa ja kehittämishankkeissa olevat tarvitsevat aikaa. Visiot ja strategiatkin selkiintyvät usein vasta toiminnan myötä. Oppiminen edellyttää tekemistä: tekemällä oppimiskapasiteetti kasvaa. Samalla lisääntyy tarve visioihin ja strategioihin. Avaintoimijat vaikuttavat paljon tietoisuuden muutoksella ja toiminnallaan.
- 5) Yleiset vs. erityiset kvalifikaatiot
Yhteiskunnan monimutkaistumisen takia on yhä vaikeampi määrätä ennalta mitä tietoa tarvitaan tulevaisuudessa. Kyky hahmottaa ongelmia tai kyky luoda ja hyödyntää verkostoja voi yksilölle olla tärkeämpää kuin konkreettinen tieto jostain asiasta.
- 6) Konfliktit ja ongelmat ovat välttämättömiä
Devote-projektin kuluessa huomattiin että naisnäkökulmia voi olla monia. Kaikille näkemyksille on annettava mahdollisuus argumentaatioon. Vuoropuhelulle tulee antaa tilaa ja luoda foorumeja, joissa tutustutaan toisten ajattelutapaan.
- 7) Reflektoinnin voima
Oppiminen on prosessimaista. Tämä merkitsee yhtäältä omien asenteiden, tunteiden ja toimintojen pohtimista. Toisaalta arkipäivän asioihin otetaan etäisyyttä käsitteellistämisen kautta. Reflektio voi sisältää toiminnan ja elämän uudelleenahmotuksia ja -arviointoja.

7 Johtopäätökset

7.1 Naisten paikallinen toiminta naiseuden ja kehittämisen näkökulmasta

Sukupuolijärjestelmä ja aluerakenne ovat yhteiskunnan rakenneosia, joita tutkimuksessa valotettiin naisten paikallisen toiminnan kautta. Naiset kokivat sukupuolijärjestelmän erona ja hierarkiana. Naisten ja miesten maailmat poikkeavat toisistaan ja heidän rooleissaan, vastuissaan ja odotuksissaan on eroa. Naiset kokivat, että heillä on sekä yksilöinä että kollektiivina jotain arvokasta annettavaa.

Naisten paikallisella toiminnalla on Devote-projektin tulosten perusteella seuraavia yhteisiä piirteitä:

Toiminta täydentää usein joustavasti julkista sektoria, liittyy naisten arkeen, vastaa paikalliseen kysyntään, kehittää paikallista osaamista ja vahvistaa paikallista identiteettiä sekä perustuu yhteisöllisyyteen. Toiminta on usein pienimuotoista ja perustuu ruohonjuuritason naisten aloitteellisuuteen.

Naiset suhtautuvat paikalliseen kehittämiseen osittain eri tavoin kuin miehet ja pitävät tärkeinä erilaisia asioita kuin miehet. Kuvassa 9 on esitetty naisten paikallisen toiminnan ja naisnäkökulmaisen paikallisen kehittämisen piirteitä. Vaikka paikallinen toiminta on erilaista eri paikkakunnilla, paikallista kehittämistä naisten näkökulmasta luonnehtivat mm. seuraavat seikat:

- 1) Talous ja kehittäminen määritellään laajemmin kuin rahataloutena.
Epävirallinen sektori ja yhteisötalous tulisi olla selkeästi paikallisen kehittämisen kohteina. Markkinoiden, julkisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan rajat ovat liukuvia.
- 2) Kiinnitetään huomiota arjen infrastruktuureihin.
Monipuolinen ja laadukas arjen infrastruktuuri on tärkeä alueellinen vetovoimatekijä. Naisten tulee voida organisoida arkensa tehokkaasti. Paikkakuntien tulisi olla houkuttelevia sekä miehille että naisille.
- 3) Etsitään vaihtoehtoisia elinkeinopoliittisia strategioita ja sosiaalisia innovaatioita esimerkiksi resurssikeskusten toiminnan avulla.
- 4) Kehittäminen perustuu endogeenisen kasvun strategiaan.
Kasvua luodaan käyttämättömiä resursseja mobilisoimalla.
- 5) Painotetaan paikallista omaehtoisuutta.

Paikallinen kehittäminen on kommunikaatioprosessi, jossa luodaan sekä naisten yhteisyyttä että paikallista yhteisöllisyyttä. Itse prosessi on usein yhtä tärkeä kuin sen konkreettinen tulos. Prosessissa yhteisön jäsenet kasvavat henkisesti.

6) Pienten askelten strategia

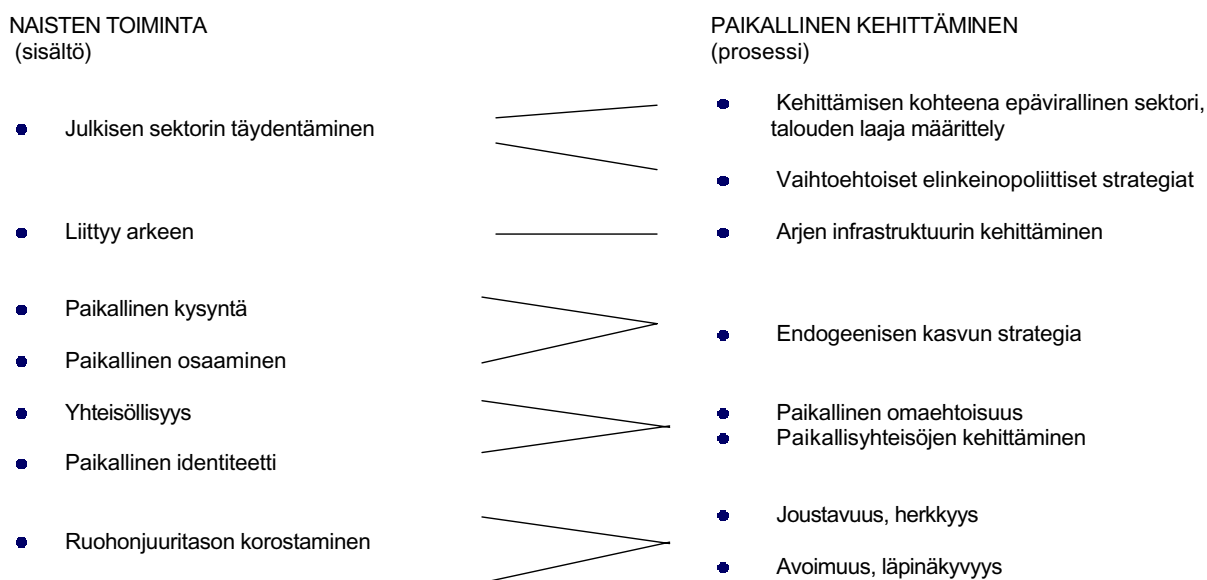
Paikalliset strategiat perustuvat pieniin projekteihin. Projektit ovat tehokkaita, kun perustana ovat naisten omat tavoitteet ja resurssit.

7) Avoimuus ja läpinäkyvyys

Paikallisen päätöksenteon tulisi olla avointa ja perustua laajaan osallistumiseen. Kehittämisen kielen tulisi olla lähempänä ihmisten arkea.

8) Joustavuus ja herkkyys

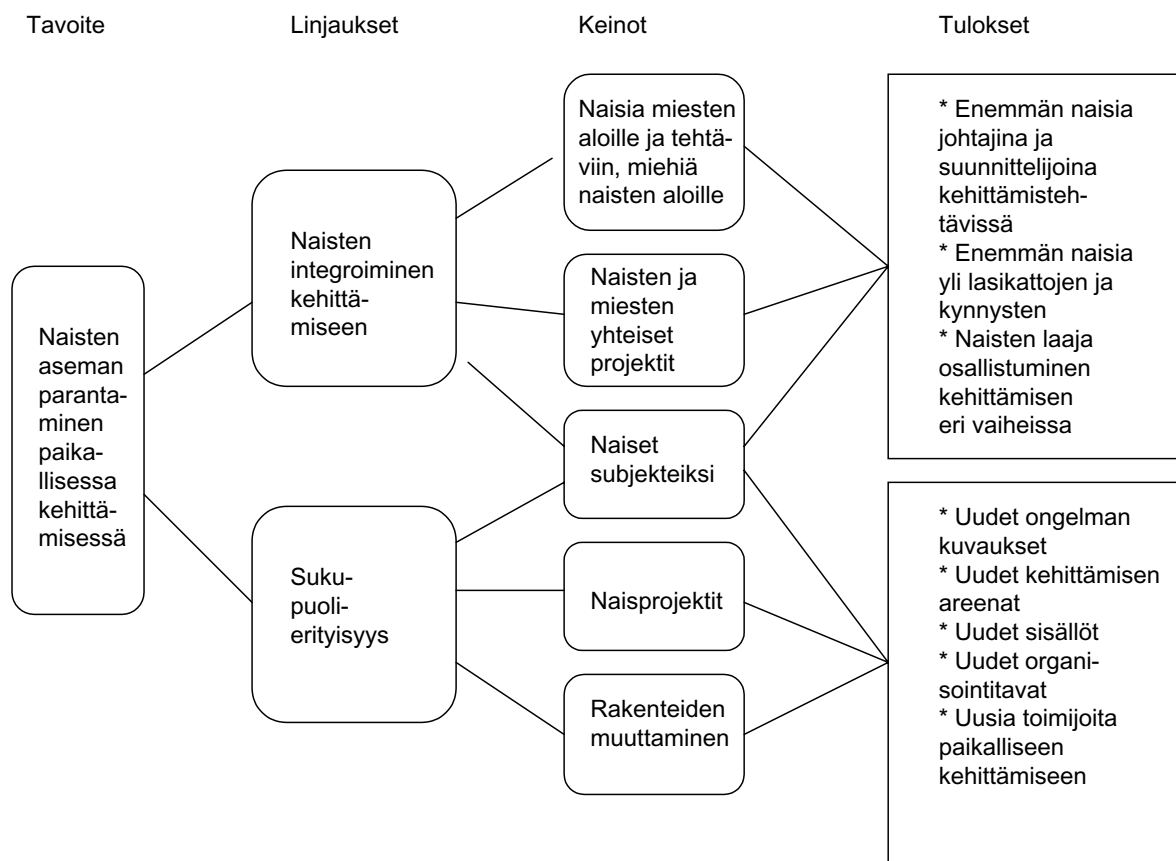
Paikallisen kehittämisen rakenteiden tulisi olla herkempiä arjelle, ympäristölle, kulttuurille ja perinteille. Rakenteiden tulisi olla joustavia, korostaa spontaaniutta nykyisen määrämuotoisen kehittämisen sijaan.

Kuva 9. Naisten paikallinen toiminta ja paikallinen kehittäminen naisnäkökulmasta

7.2 Naisten aseman parantaminen: naisten integraatio vai sukupuolierityisyys?

Naisten asemaa paikallisessa kehittämisessä ja työelämässä voidaan parantaa periaatteessa kahdella tavalla: integroimalla naisia olemassa oleviin tilanteisiin yleisillä toimenpiteillä tai rakenteita muuttavilla sukupuolierityisillä toimenpiteillä. Kuvassa 10 on eritelty näitä kahta sukupuolipolitiikan linjausta sekä niihin liittyviä toimenpiteitä ja tuloksia. Naisten integrointi kehittämiseen merkitsee sitä, että naisia tulee yhä enemmän johtajiksi, suunnittelijoiksi ja kehittäjiksi. Naiset saavat subjektiutta valtaamalla perinteisiä miesten aloja ja tehtäviä. Yhä useammat naiset ylittävät lasikattoja.

Kuva 10. Naisten aseman parantaminen paikallisessa kehittämisessä

Sukupuolipolitiikan toisen linjauksen mukaan tarvitaan erityisiä toimenpiteitä naisten aseman parantamiseksi, koska he ovat aliedustettuina tärkeissä tehtävissä eikä naisten toimintaa arvosteta tarpeeksi. Sukupuolierityisissä linjauksissa on periaatteessa kaksi keinoa: rakenteiden muuttaminen ja naisten tuleminen subjekteiksi. Nämä keinot kytkeytyvät toisiinsa.

Paikallisen kehittämisen rakenteita pyritään muuttamaan sellaisiksi, että ne suosivat enemmän naisten näkökulmia ja ottavat yleensä laajemmin sukupuolen huomioon. (vrt. mm. Braithwaite 1997; Friberg 1993; Friberg 1995; Friberg 1999; Friberg & Sundin 1996; Horelli 1997; Horelli, eds. 1998; Levy 1996; Moser 1997). Tällöin rakenteiden tulisi muuttua olennaisesti mm. seuraavilla tavoilla:

1) Uusi ongelmankuvaus naisten näkökulmasta

Alueen kehitysongelmat, vahvuudet, uhat, mahdollisuudet ja heikkoudet analysoidaan sekä naisten että miesten näkökulmasta. Tällöin otetaan huomioon miesten ja naisten erilaiset tarpeet, intressit ja motiivit. Lisäksi pohditaan kehitysongelmien syitä ja seurauksia: keitä ihmisiä nämä ongelmat koskevat, millaisia resursseja ihmisillä on ratkaista näitä kehitysongelmia (Braithwaite 1997).

2) Uusien areenoiden luominen naisten toiminnalle

Sukupuolierityisillä paikallisilla areenoilla keskustellaan eri ryhmien tarpeista ja kiinnostuksesta suunnittelukysymyksiin. Areenat suunnitellaan ottamalla huomioon arkielämä

mukaan lukien lasten hoito. Areenoilla pyritään etsimään ihmisille läheisiä kommunikaation muotoja ja keskustellaan kehittämisen ongelmanratkaisuista. Näillä areenoilla naisia pidetään subjekteina, heidän tapansa toimia ja visionsa otetaan tosissaan.

3) Uudet sisällöt

Naisten kiinnostuksen kohteet ovat erilaisia kuin miesten ja tämän tulisi olla myös kehittämisen lähtökohdanna. Naiset haluavat korostaa usein arjen infrastruktuureja ja pienimuotoista toimintaa. Uudet sisällöt merkitsevät myös uudenlaisia yrittäjyyden muotoja.

4) Uusia tapoja organisoitua

Tällaisia ovat esimerkiksi verkostot ja autonomiset ryhmät, joiden toimintaa tulisi rohkaista. Näin saadaan mukaan myös uusia toimijoita paikalliseen kehittämiseen.

Devote-projektin tapaisten naiseryitysten koulutushankkeiden avulla lisättiin naisten subjektiivutta ja vaikutusmahdollisuuksia, kun naiset ryhtyivät pohtimaan ja luomaan itse oman toimintansa ehtoja.

Kun naisten asemaa paikallisessa kehittämisessä parannetaan integroimalla naisia kehittämiseen voi vaarana olla, että naiset omaksuvat kritisoimansa maskuliiniset tavat ja hierarkiat sekä uusintavat niitä. Toisaalta naiseryitysten toimenpiteiden vaarana on, että pidetään yllä traditionaalisia jakoja miehiseen ja naisiseen. Tällöin naiseus liitetään kotiin, luontoon ja yksityiseen sfääriin. Miehiin liitetään rakenteet ja abstrakti ajattelu, naisiin konkreettisuus.

Naisprojekteja suunniteltaessa olisi hyvä pohtia hankkeen tavoitteita suhteessa näihin sukupuolipoliittisiin linjauksiin. Devote-projektissa molemmat linjaukset toteutuivat, mutta tämä aiheutti myös konflikteja. Osa koulutusten sisällöistä tähtäsi naisten urakehityksen edistämiseen ja siten parempaan integraatioon. Toiset toiminnat, kuten resurssikeskusten kehittäminen, korostivat naiseryityisyyttä.

7.3 Kansallinen ohjelma resurssikeskusten perustamiseksi

Sukupuolisopimus saa uusia muotoja, kun sukupuoli-identiteettejä määritellään uudelleen. Naiset saavat yhä erilaisempia asemia. Osa naisista menee lasikattojen läpi tasa-arvonäkökulman voittaessa alaa. Osa naisista voi syrjäytyä.

Naisten syrjäytymisen estämiseksi tarvitaan sukupuoliherkkää kehittämistä, naiseryityisiä toimenpiteitä. Tällaisia välineitä ovat naisten resurssikeskukset. Ne ovat erikoistuneet naisten näkökulmaan ja niiden neuvontatyö kohtaa etenkin työttömät ja ruohonjuuritason naiset. Niiden tavoitteena on kannustaa ja neuvoa ruohonjuuritason naisia kehittämään itselleen ja muille uusia työllistymisen ja toimeentulon lähteitä.

Naisten resurssikeskusten tulisi olla pysyvämpiä rakenteita kun alati vaihtuvan EU-raham varassa toimivia, jotta voidaan hyödyntää alueellisissa kehittämis- ja tasa-arvohankkeissa kertynyttä hiljaista tietoa ja jotta projekteista oppiminen kasautuisi niin alueellisesti kuin koko maan kattavaan naisten resurssikeskusten verkostoon.

Naisten resurssikeskusten perustaminen kaikkiin maakuntiin olisi osa endogeenisen kasvun strategiaa: kasvua synnytetään mobilisoimalla uusia resursseja ja laajentamalla kehittämisen kenttää yhteisötalouteen. Resurssikeskusten tehtävänä olisi naisten yritys- ja hankeneuvonta, hanketoiminta, koulutus sekä naisverkoston luominen ja ylläpitäminen. Resurssikeskukset olisivat naisprojektien ja naistoiminnan asiantuntijoita eri puolilla Suomea. Ne olisivat paikallisen ja alueellisen kehittämisen toimijoita sekä asiantuntijoita rakennerahasto-ohjelmien tasa-arvonäkökulmissa. Resurssikeskusten perustaminen sisältyy yhtenä toimenpiteenä ainakin maaseutupoliittiseen kokonaisuohjelmaan "Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka", jota toteutetaan vuosina 2001-2004.

Resurssikeskusten toiminnan sisältö määräytyisi eri alueiden kulttuurien ja tarpeiden mukaan. Kansalliseen ohjelmaan tulisi kytkeä naisten osallistumista, toimeentuloa, työtä ja asemaa paikallisessa ja alueellisessa kehittämisessä selvittävää tutkimusta.

Kirjallisuus

- Anttonen, A. (1997) Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite. Tampere : Tampere University Press.
- Bergman, S. (1995) Feministisk motkultur och kvinnomakt. Nya kvinnorörelse och en studie av feminismen i Västtyskland. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Sociologiska institutionen Ser. A:432.
- Bergman, S. (1998) Naisliikehdinnän moninaisuus, uusi suomalainen naisliike yhteiskunnallisenä liikkeenä. Teoksessa Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. (toim.): Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere : Vastapaino, 165-186.
- Braithwaite, M. (1997) Manual for Integrating Gender Equality into Local and Regional Development. European Commission, Equal Opportunities Unit, DG V, Brussels.
- Bull, M. (1995) Framtidens kommuner behöver dagens kvinnor – en rapport om KOD-projekter. Glesbygdsverkets skriftserie 1995:2, Östersund.
- Carpenter, P. (1997) Kehitys naisten ehdoilla. Neuvojanaaniset I koulutus. Julkaisematon raportti.
- Carpenter, P. (1998) Devote –projekti emansipaatiohankkeena. Julkaisematon raportti.
- Friberg, T. (1993) Den andra sidan av myntet – om regionalpolitikens enögdhet. En ideskript ur kvinnlig perspektiv från glesbygdsmyndigheten. Underlag för den regionalpolitiska propositionen. Östersund : Bräcke tryckeri.
- Friberg, T. (1995) Ett könsteoretisk perspektiv på regional identitet. NordREFOs working paper-serie.
- Friberg, T. (1999) Dolda könskontrakt i regional utvecklingspolitik. Teoksessa Westlund, H. (red.): Platser, regioner och aktörer. Antologi från Forskarforum 1998. Swedish Institute for Regional Research, Rapport 113, 49-61. Östersund : Berndtssons Tryckeri.
- Friberg, T. & Sundin, E. (1996) Kvinnor och män i dialog om regionernas framtid. Forskningsprogram med ett könspektiv på regional utveckling. Stockholm : Statens Institut för Regionalforskning.
- Gilroy, R. & Booth, C. (1998) Eurofem projects – a mosaic of promise. In Horelli, L. (ed.): Proceedings of the Eurofem International Conference on Local and Regional Sustainable Human Development from the Gender Perspective, June 10-12, 1998, 37-48.
- Haavio-Mannila, E., Kauppinen-Toropainen, K. & Kandolin, I, toim. (1991) Naiset ja miehet työelämässä. Työ ja ihminen sarja 3:91. Helsinki : Työterveyslaitos.

- Hautamäki, L. (1995) Maaseutu elää. Kunnallisalan kehittämissäätiö. Jyväskylä : Gummerus.
- Horelli, L.(1997) Engendering evaluation of European regional development: Shifting from a minuett to progressive dance. *Evaluation* 3: (4), 435-450.
- Horelli, L. (1998) Success criteria for mainstreaming equality, the Case of Finland. julkaisematon moniste 28 sivua.
- Horelli, L., ed. (1998) Proceedings of the European International Conference on Local and Regional Sustainable Development from the Gender Perspective. Helsinki : Yliopistopaino.
- Horelli, L. & Roininen, J. (1997) Tasa-arvoa rakennepolitiikkaan. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Tasa-arvojulkaisuja 1/97. Helsinki.
- Horelli, L. & Roininen, J. (1998) Rakennepolitiikan tasa-arvoarviointi. ESR-julkaisut 32/98. Helsinki : Edita.
- Horelli, L.& Reijo, M. & Roininen, J. (1999) Meta-Evaluation of the Nordic Structural Policy from the Gender Perspective. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosaston julkaisuja 1999/59. Espoo.
- Hyyryläinen, T. (1992) Omaehtoisuuspyrkimys alueellisessa kehittämisessä. Tampereen yliopisto, Aluetieteen laitos, Sarja A 14.
- Hyyryläinen, T. (1994) Toiminnan aika. Tutkimus suomalaisesta kylätoiminnasta. Line Sixtyfour Publications. Vammala : Vammalan Kirjapaino Oy.
- Hämäläinen, K. & Haimi, H. (1995) Koulutuksen arviointi - esimerkkinä yliopistollisen täydennyskoulutuksen laadun arviointi. Teoksessa Aikuiskoulutuksen arviointi. Panoraamoja ja lähikuvia. Aikuiskasvatuksen 36. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura. Jyväskylä : Gummerus, 265-286.
- Hänninen-Salmelin, E. & Karento, H. (1999) Julkisen sektorin johtajat. Teoksessa Veikkola, E-S. (toim.): Onko huipulla tyyntynyt. Tilastokeskus, Työmarkkinat 1999:12 SVT, 63-75.
- Högbacka, R. (1998) Maaseudun työmarkkinat ja sukupuoli. Mikkeli : Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 59.
- Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma vuosille 2001-2004. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 8/2000.
- Jallinoja, R. (1983) Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Juva : WSOY.
- Jurvansuu, I. (1997) Naisnäkökulma aluekehittämiseen ja ohjelmatyöhön Kokkolanseudun tavoite 2- alueella. Jyväskylän yliopisto Chydenius-Instituutti, Selosteita ja katsauksia nro 20.
- Jurvansuu, I. (1999) Punos projekti – Koordinointimalli alueelliselle naisverkostolle. Chydenius-Instituutti, selosteita ja katsauksia nro 28.
- Kaakinen, J.& Nieminen, J. & Säkjärvi, M. (1998) Arvio Employment -ohjelman toteutuksesta Suomessa. ESR-julkaisu 25/98
- Kaakinen, J. & Arnkil, R. & Nieminen, J. & Spangar, T. (2000) EMPLOYMENT-yhteisöaloite Suomessa. Arvioinnin loppuraportti. ESR-julkaisut 79/00.
- Kauppinen-Toropainen, K. (1993) Naisjohtajuus, mielikuvat ja työyhteisödynamiikka. Helsinki : Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Tasa-arvojulkaisuja Sarja B: Tiedotteita 1/1993. , 93-108.

- Kauppinen, K. (1997) Tasa-arvoistuvat työyhteisöt. Helsinki : Työterveyslaitos.
- Kinnunen, M. & Korvajärvi, P., toim. (1996) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere : Vastapaino.
- Kiviniemi, K. (1997) Opettajuuden oppimisesta harjoittelun harhautuksiin. Jyväskylä Studies in education, psychology and social research 132. Jyväskylä : Jyväskylän yliopisto.
- Koivunen, A. & Liljeström, M. (1996) Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. Teoksessa Koivunen, A. & Liljeström, M. (toim.): Avainsanat, 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere : Vastapaino, 9-34.
- Korvajärvi, P. (1998) Gendering Dynamics in White-Collar Work Organizations. Acta Universitatis Tamperensis 600.
- Koskela, H. (1997) Tilapuoli sukupuoli. Teoksessa Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani, S. (toim.): Tila, paikka ja maisema, tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere : Vastapaino, 73-86.
- Kovalainen, A. (1995) Onko se vielä ihme olla sekä nainen että yrittäjä? Teoksessa Hyttinen, M. (toim.): Yritä ja onnistu! Rauma : Sampo-ryhmä, 82-88.
- Kuusipalo, J. (1994) Kvinnorörelsens strategier –igår och idag. Nordisk Kontakt 39:2, 26-35.
- Lehto, A-M. (1991) Työelämän laatu ja tasa-arvo. Tilastokeskuksen tutkimuksia 189. Helsinki : Tilastokeskus.
- Levy, C. (1996) The process of institutionalising gender in policy and planning: the "web" of institutionalisation. Development Planning Unit, University College London, Working Paper No. 74.
- Malinen, P.& Keränen, H. & Pikkarainen, M. (1998) Manner-Suomen 5b-ohjelman tasa-arvo-teema-arviointi. Sisäasiainministeriö, Aluekehitysosaston julkaisu 10/1998.
- Mattson, E. & Grut, K., red. (1998) Socialekonomi, om kraften hos alla människor. Utbildningsförlaget Brevskola. Falköping : Elanders Gummessons.
- Melkas, H. (1999) Työmarkkinoiden kahtiajakautuminen sukupuolen mukaan Pohjoismaissa: Empiirinen tutkimus. Työpoliittinen aikakauskirja 1-2/1999, 5-13.
- Mezirow, J. et al (1996) Uudistava Oppiminen. Lahti : Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Moore, D. P. & Buttner, E. H. (1997) Women Entrepreneurs, Moving Beyond the Glass Ceiling. California : Sage Publications.
- Moser, C. (1997) Gender Planning and Development. London : Routledge.
- Muotio, M. & Katajamäki, H. (1996) Johtavassa asemassa olevat naiset Vaasan läänissä. Vaasa : Vaasan yliopisto, Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Palvelututkimuksia 5/1996, .
- Nilsson, A. (1995) Att ta liv och arbete i egna händer. Rapport om Kvinnor, Östersund.
- Nurmi, K. (1998) Taustalta rinnalle, Naiskurssin avulla työelämän sukupuolistuneita ehtoja ruotimassa ja ratkomassa. Helsinki : Työministeriö. Employment-julkaisut No7.

- Rantalaiho, L. (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Tampere : Vastapaino.
- Rojola, L. (1996) Ero. Teoksessa Koivunen, A. & Liljeström, M. (toim.): Avainsanat, 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere : Vastapaino, 159-178.
- Ronnby, A. (1995) Den lokala kraften. Människor i utvecklingsarbete. Stockholm : Liber.
- Ronnby, A. (1998) Mobilizing the local community. Teoksessa Saukkonen, P. & Vihinen, H. (eds.): Rural and Regional Development. Mikkeli : University of Helsinki, Mikkeli Institute for Rural research and Training. Publications 61, 65-93.
- Rose, G. (1993) Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge. Cambridge : Polity Press.
- Takala, A. (1995) Maaseudun naisverkostot Etelä-Pohjanmaalla. Seinäjoki : Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Troberg, E. (1995) Mitä on sosiaalitalous? Areena 2/1995.
- Vanhala, S. (1999) Yksityisen sektorin johtajamarkkinat lamasta nousuun. Teoksessa Veikkola, E.-S. (toim.): Onko huipulla tyyntynyt. Tilastokeskus, Työmarkkinat 1999:12, SVT, 17-32.
- Veikkola, E.-S. (1999) Johtajien työmarkkinat kansantalouden muutoksissa 1990-luvulla. Teoksessa Veikkola, E.-S. (toim.): Onko huipulla tyyntynyt. Tilastokeskus, Työmarkkinat 1999: 12, SVT, 7-14.
- Virkkala, S. (2000) Maaseudun kehittäminen naisten ehdoin – kokemuksia naisprojektista ja sukupuolipolitiikasta. Naisuutiset 4/2000, 4-6.
- Virkkala, S. & Carpenter, P. (2000) Kehitystä naisten ehdoin. Devote-projekti ja naisten paikallinen toiminta. Helsinki : Työministeriö. Employment –julkaisut No 15.
- Väärälä, R. (1998) Sosiaalinen pääoma ja sosiaalipolitiikka. Teoksessa Kajanoja, J. & Simpura, J. (toim.): Sosiaalisen pääoman käsite ja sen soveltaminen sosiaali- ja talouspolitiikassa. VATT-julkaisuja nro 24. Helsinki
- Wiborg, A. (1998) Changing women in rural areas in change – New challenges for rural development. Teoksessa Saukkonen, P. & Vihinen, H. (eds.): Rural and Regional Development. Mikkeli : University of Helsinki, Mikkeli Institute for Rural research and Training. Publications 61, 97-123.

Muut lähteet

Avainnais- ja Neuvojanaiskoulutusten loppuraportit

Devoten ohjausryhmän pöytäkirjat vuosilta 1996- 999

Devote-konferenssi raportti 4.-5.9.1998

Devote verkostomatrikkeli, 1998

ESR- Devote loppuraportti 13.1.1999, Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Vaasa.

Kettunen, Tarja (1998) NOW-yhteisöaloiteprojekti DEVOTE 1996-1998 Projektin Avain-ja Neuvojanaiset –koulutukseen osallistuneille elokuussa 1998 tehdyn puhelinhaastattelun tulokset., julkaisematon moniste 15 sivua.

Osuuskunta Naisten Talon toimintakertomukset 1997-1998

Qvinssin toimintakertomukset 1997 ja 1998

Resurssikeskusten tiedotuslehdet: Naisenergiaa –lehden, Tiimiuutiset –lehden, Qvinfo -lehden numerot vuosilta 1997 ja 1998

Tiimituvan toimintakertomukset 1997 ja 1998

Liitetaulukko 1. Devote-projektin suunnitteluun, hallintoon ja toteutukseen osallistuneet tahot

Toimija	Rooli Devote-projektissa	Devote-projektin merkitys toimijalle
Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskus	1. Koordinaattori: vastuu kokonaishallinnosta ja rahoituksesta 2. Vetovastuu Avainnaiskoulutuksista	1. Tärkeä projekti, merkittävä osa liikevaihtoa 2. Sovelsi kehittämäänsä johtamiskoulutusohjelmaa Avainnaisille
Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki	Vetovastuu Neuvojanaiskoulutuksesta	Osa maaseudun kehittämistä, merkittävä projekti
Chydenius-Instituutti	Tutkimus	Aluekehitystutkimus ja naistutkimus
Etelä-Pohjanmaan naisverkosto	Edustus ohjausryhmässä, edustus Neuvojanais-alatyöryhmässä	Projekti koettiin naisverkoston omana saavutuksena
Keski-Pohjanmaan naisverkosto	Edustus ohjausryhmässä, edustus Neuvojanais-alatyöryhmässä	Projekti koettiin naisverkoston omana saavutuksena
Rannikkoseudun naiset r.y.	Edustus ohjausryhmässä	Projekti koettiin naisverkoston saavutuksena
Korsholms skolor	Vastuu Rådgivarkvinnorna koulutuksesta	Eräs maaseudun kehittämishanke
Österbottens högskola	Vastuu Nyckelkvinnorna koulutuksesta	Eräs alueellinen täydennyskoulutushanke
Svenska Handelshögskola	Vastuu Nyckelkvinnorna koulutuksesta	Eräs alueellinen täydennyskoulutushanke
Osuuskunta Naistentalo kien	Resurssikeskustyöryhmä	Alkuvaiheessa konsultointia kosmuiden resurssikeskusten perustamista
Työministeriö	Rahoittaja, Employment-yhteisöaloitteen ja sen alaohjelman NOW:n vastuuviranomainen	Devote oli eräs suurimmista NOW-ohjelman hankkeista

Kauppa- ja teollisuusministeriö	Kumppani ja rahoittaja Avainnaiskoulutuksessa	Naisyrittäjien tukeminen
Sosiaali- ja terveysministeriö	Rahoittaja, kansallinen tasa-arvoviranomainen	Eräs alueellinen tasa-arvon edistämiprojekti
Pohjanmaan TE-keskus, työvoimaosasto	Rahoittaja, edustus ohjausryhmässä	Eräs TE –keskuksen suurimmista ESR –rahoitetuista hankkeista
Etelä-Pohjanmaan liitto	Rahoittaja, edustus ohjausryhmässä	Eräs monista aluekehitysprojekteista
Keski-Pohjanmaan liitto	Rahoittaja, edustus ohjausryhmässä	Eräs monista aluekehitysprojekteista
Pohjanmaan liitto	Rahoittaja, edustus ohjausryhmässä	Eräs monista aluekehitysprojekteista
Vetelin kotitalousoppilaitos	Vastuu TopAkat –koulutuksesta, tavoite 6- alueen työllisyys-koulutuksesta	Oppilaitoksen toimintaa täydentävä projekti

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
CHYDENIUS-INSTITUUTTI

SELOSTEITA JA

KATSAUKSIA

Nro 40

ISBN 951-39-1232-9

ISSN 1236-598X